

**Ismertetések – Rezensionen – Reviews
Katsauksia – Рецензии**

**Je. I. Rombangyjeva: Vogul népköltési gyűjtemény.
Istenek hősi énekei. II. kötet. – Героический эпос манси (вогулов).
Песни святых покровителей
Принт-Класс, Ханты-Мансийск 2010. 648 l.
ISBN 978-5-4289-0001-9**

Rombangyjeva kiadványa Munkácsi *Vogul népköltési gyűjteményének* (VNGy) II. kötetére épül. 2010-ben jelent meg Hanti-Manszijszkban. Rombangyjeva több szöveget is kiválasztott, és cirill betűs átírásban közli azokat az eredeti latin betűs helyett, ráadásul orosz nyelvre is lefordította az egyes műveket. Mindez hatalmas jelentőségű a manysi néphagyomány szempontjából, hiszen az átírás és a fordítás által a manysi anyanyelvű, ill. a manysiul kevésbé tudó, inkább oroszul beszélő, valamint a teljesen orosz anyanyelvű olvasók is megismerkedhetnek a VNGy tartalmával, ezáltal pedig még többet tudhatnak meg a manysi nép hitvilágáról, életéről.

A Munkácsi-féle második kötet – melynek alcíme: *Istenek hősi énekei, regéi és idéző igéi* – Reguly Antal gyűjtése alapján készült, s 1892-ben jelent meg a Magyar Tudományos Akadémia jóvoltából. A kötet három részből áll. Az első részben manysi szövegek találhatók különböző nyelvjárásokban. Munkácsi ezt az egységet a következő fejezetekre osztotta: *Az Obvidék istenei; A Szoszva-vidék istenei; A Kondavidék istenei; Istenek hőslő énekei és regéi; Istenidéző igék*. A második rész tárgyi és nyelvi magyarázatokat és szómutatót, a harmadik rész pedig kiegészítő információkat tartalmaz, kapcsolódva az első két füzethez. Bemutatja a hősköltészet, a hősélet és a hősénekek jellemzőit. Ez a fejezet szintén tartalmaz tárgyi és nyelvi magyarázatokat, függelék, szómutatót, illetve a korábbi füzetek hibáinak javításait.

Rombangyjeva könyvének harmadik oldalán láthatjuk Reguly Antal és Munkácsi Bernát portréját, valamint Rombangyjeváról is egy 1975-ös képet. A könyv Rombangyjeva bevezetőjével indul (5–27). Ebben többek közt a különböző manysi irodalmi műfajokról esik szó, pl. sorsénekek, hősi epo-

szok, bölcsődalok, találós kérdések, szólások, közmondások stb. A sorsénekekben a figyelmet a dallamra, annak szépségére és megható hangzására fordítják. A hősi eposzokban a szó erejére, a beszéd ünnepélyességére koncentrálnak, így a dallam egyszerűbb. Ezek azok a manysi néphagyomány részét képező alkotások, amelyek a manysi nép nemzeti emlékezetét alkotják.

A műfajok mellett Rombangyejeva bemutatja azt is, hányan és hol élnek ma a manysik, miből tartják fenn magukat, kik a szomszédaik, milyen nyelvjárásokra tagolódnak a nyelv stb. Ezután részletesen szól azokról a kutatókról is, akik tanulmányozták a manysik életmódját és nyelvét. A következő neveket említi például: Reguly Antal, Hunfalvy Pál, Munkácsi Bernát, August Ahlqvist, Kálmán Béla, Artturi Kannisto, Matti Liimola stb. Az orosz kutatók közül megemlíti például Plotnyikovot, aki egy szoszvai sámán elbeszéléseit jegyezte fel. Avgyejev orosz költőként tizenkilenc medvéneket rögzített, és le is fordította őket oroszra. Csernyecov feleségével együtt 1936-ban kiadta az első manysi–orosz szótárt egy nyelvtani melléklettel együtt. Balangyin 1938-ban manysi meséket jelentetett meg orosz nyelvű fordítással látva el őket. Vahruseva keleti manysi szövegfeljegyzéseket készített és publikált. Kuzakova északi manysi népköltészeti anyagokat gyűjtött.

Maga Rombangyejeva már egyetemi éve alatt elkezdett foglalkozni a manysi nyelvvel és folklórral. A Szigva menti Ljapinban született, és itt is végezte első gyűjtését 1952-ben: a falubeliek közreműködésével összesen 53 éneket jegyzett fel. Később mondákat, meséket, szertartási szövegeket is publikált, valamint szótárakat, nyelvkönyveket jelentetett meg. Ma is aktív nyelvész, akinek sorra jelennek meg publikációi, és rengeteget munkálkodik a manysi nyelv népszerűsítéséért, életben tartásáért, fejlesztéséért. Mostani kiadványának is az egyik legfőbb célja, hogy egyre szélesebb rétegekhez jusson el a VNGy-ben megjelent szövegek.

Rombangyejeva bevezetője után következik az a harmincöt mű, amelyet Munkácsi szövegei közül választott ki (28–373). Feltünteti, hol található Munkácsi kiadványában az adott rész, majd ezt cirill betűs átiratban közli, a másik oldalon pedig, a cirill betűs manysi szöveg mellett szerepel az orosz fordítás.

A Rombangyejeva által kiválasztott szövegek:

1. A Világügyelő-férfi, az Ég-fia (R¹ 28–30, M 98–99).
2. A Világügyelő-férfi, az Ég-fia felülről való lebecsátásának éneke (R 30–35; M 100–104).

¹ R = Rombangyejeva, M = Munkácsi.

3. A Világügyelő-férfi, az Ég-fia felnövekedésének éneke (R 36–47; M 105–115).
4. A Világügyelő-férfi, másképp „Asszony-fiá”-nak nevezett fiúcska regéje az ő Numi-Târem atyjától való felavatásáról (erővel való bocsátásáról) (R 48–51; M 116–118).
5. Отыр Сõрни Пыг кастыл (Отыр Сорни Пыгу призывная) [Szornyi Pig hõs idézõ éneke] (52–54). Hiányzik a forrásmegjelölés.
6. Тэпаң Ас, хұлаң Ас Талях Отыр [лунт хуриң Отыр] (Верховья питательной Оби, рыбной Оби Отыр [в образе гуся Отыр] [Táplálékos Ob, halas Ob forrásvidéki hõs], (54–57). Hiányzik a forrásmegjelölés.
7. A Világügyelő-férfiúnak, az Ég-fiának idézõ igéje Náxšém-võl faluban (R 58–68; M 311–319).
8. A Világügyelő-férfiúnak, az Ég-fiának idézõ igéje Jugra falván (R 68–73; M 320–323).
9. A Világügyelő-férfiúnak idézõ bûvöletes hymnusa Muunkész faluból (R 74–85; M 348–358).
10. A Világügyelő-férfiú, az „Ég-fia” igézete a Lozva-folyó mellékén (R 86–90; M 359–363).
11. A Világügyelő-férfi, az Aranyos fejedelemhõs idézõ igéje Xal-paul faluban (R 90–93; M 364–366).
12. Az Aranyos Fejedelemhõs hymnusa (R 94–95; M 369–371).
13. A Fekete-nyuszt = bõr-galléros-ruhát-viselõ-fejedelemhõs, a Világügyelő-férfi regeképpen elõadott hõsi éneke (R 96–102; M 119–123).
14. A Kaltès-leány nászregéje vagy a [Világügyelõ] „Fejedelemhõs” nõszerzõ regéje (R 102–125; M 294–310).
15. Az „Asszony-fia” fiúcska regéje (R 126–130; M 125–129).
16. Az Obközép öregének, Ajász-istennek hõsi éneke (R 130–150; M 1–18).
17. A hét jávorbika bõre irhájából készült ruhát viselõ öreg õcsikéjének Ajász-istennek regeképpen elmondott hõséneke (R 150–125; M 150–158).
18. A vorjabeli fejedelemhõsök hõsi éneke (R 158–170; M 204–221).
19. Neves fejedelemhõs (R 170–182; M 77–93).
20. A fölemelkedett-makkrécze-magasságú-fejedelemhõs õcsikéjének, a Hadisten öregnek hõsi éneke (R 182–207; M 181–203).
21. A lopmúsi öreg hõslõ hymnusa (R 208–220; M 276–287).
22. Polèm-isten öregnek hõslõ éneke (R 150–125; M 220–236).
23. Polèm-isten szoszvafõi idézõ igéje (R 236–247; M 402–411).

24. Полум Талихт вāгылттым Нэ үй эрге (Песня Медведицы, добытой в Верховье Пелыма [Pelim forrásánál szerzett Nösténymedve éneke (R 248–265; M III: 266–282).
25. A szoszvaközépi öreg hősi éneke (R 266–288; M 160–180).
26. A szigva-torkolati „Ég fia” öreg hőslő éneke (R 288–310; M 256–275).
27. A Tavi-hattyú-obi-hattyú-fehérségű-fejedelemhősnek, a Szoszvafői öregnek hősi éneke (R 310–343; M 130–159).
28. A Víz-szentjének idéző igéje Jugra-faluban (R 344–346; M 381–384).
29. A Víz-szentjének idéző igéje a Lozva forrásánál (R 346–350; M 385–387).
30. A Víz-szentjének idéző igéje Szaw-faluban (R 350–351; M 388–389).
31. A Víz-szentjének idéző igéje (R 352–354; M 391–393).
32. Vízi idéző ige (R 354–356; M 395–397).
33. A két ural-bérczi istenke hymnusa (R 356–358; M 399–401).
34. Megrontás ellen való istenidézlet (R 358–362; M 372–375).
35. Сякв Хон-Аги пōйкын эрыг (Призывная песня Дочери) [Szent vízi fejedelemnőhöz könyörgés] (362–373). Hiányzik a forrásmegjelölés.

A szövegek után pár képet láthatunk, amelyek manysikat, manysi ruhákat, szokásokat ábrázolnak (374–377). Rombangyjeva Munkácsihoz hasonlóan kiegészítő kommentárokat fűz a lefordított szövegekhez (385–454). Ezt követi egy manysi–orosz szójegyzék, személynevek és földrajzi nevek magyarázata. Az egyes nevek mellett feltünteteti, melyik szövegben található meg az adott név (455–464). Például: *Аяс Тōрум Ойка* ’Ajász-isten’ – *дух-покровитель природы* – *сын Нуми-Торума* ’oltalmazó lélek – Numi-Tōrum fia’ 16, 17, 24, 27 (456). Ezután következik a forráslista (466–478), majd a rövidítések jegyzéke (479).

Az ismertetett szövegek sora azonban nem ér véget a már említett harmincöt művel, Rombangyjeva még tizenkét manysi énekkel folytatja könyvét (484–513). Ezeket is cirill betűs átírásban, orosz fordítással együtt közli, majd kommentárt is fűz hozzájuk (514–518).

A Rombangyjeva által közölt énekek:

1. Алпыл сэрипос [Virradat] (484)
2. Сōврукве [Nyulacska] (484–486)
3. Пил вātнэ āгит эрыг [Bogyószedő lányok éneke] (486–488)
4. Яңкен ольпың яныг найыңхап [Fehér színű nagy gözhajó] (488–490)
5. Мулы пāвыл мāнь Саххарка [Muli-falubeli kis Zaharka] (490–492)
6. Хоривāt Митри эрыг [Horivati Dmitrij éneke] (492–494)

7. Пётрав котьялги эрыг [Petrov középső lánya] (494–496)
8. Мувынтес Ваньк ойка эрыг [Muvinteszi Ványa bácsi éneke] (496–498)
9. Хослõх Павыл улылан эрыг [Hószloh-falu dicsõítõ éneke] (498–502)
10. Мэсыг Павыл улылан эрыг [Mészig-falu dicsõítõ éneke] (502–503)
11. Күринька Семанõвнэ (ййтән эрыг) (ошхоль эрыг) [Szemanovna húros hangszeres táncdala (gúnydal)] (504–506) (504–506)
12. Миснэ эрыг [Miszne tündér éneke] (506–513)

Az énekek után Rombangyejeva faksimile formában közli Munkácsi néhány szövegét, latin betűs átírásban, feltüntetve a magyar fordítást is: *Az Obközép öregének, Ajász-istennek hősi éneke* (525–542); *Polém-isten öregnek hőslő éneke* (543–556); *A szoszvaközépi öreg hősi éneke* (557–576); *A föl-emelkedett-makkrécze-magasságú-fejedelemhős öcsikéjének, a Hadisten öregnek hősi éneke* (577–599); *A vorjabeli fejedelemhősök hősi éneke* (600–617); *A Szigva-torkolati „Ég fia” öreg hőslő éneke* (618–637). A könyvet végül tartalomjegyzék zárja (638–646).

Összegezve tehát kinek is ajánlható ez a könyv? Rombangyejeva bevezetője érdekes információkat nyújt a manysikról, a körükben elterjedt irodalmi műfajokról és az életükről, ill. a nyelvüket kutató tudósokról. Mint már említettem, a Munkácsi-féle latin betűs szövegek cirill átírása lehetőséget nyújt nagyobb olvasóközönség számára, hogy megismerhessék ezeket a szövegeket. Az egyes elbeszélések segítenek a manysik életének, hitviláguknak a megismerésében és megértésében. Mivel bizonyos szövegek esetében Rombangyejeva az eredeti latin betűs változatot is közli, még az átírás rendszerét, módszerét is kielemezhetjük: kiderül, Rombangyejeva mivel felelteti meg Munkácsi hangjelöléseit. Átírásában több következetlenség figyelhető meg.

Az énekek elolvasása által egyre közelebb kerülünk lélekben a manysikhoz. Ezt elősegíti, hogy a könyvhöz egy CD is tartozik, amelyre ezeket a dalokat énekelték fel, így hallhatjuk is, hogyan ejtik ki a manysik az egyes szavakat, és a dallam által érzékelhetjük a közvetíteni kívánt hangulatot, érzéseket is. Akit bármilyen formában érdekel a manysi nyelv és kultúra, annak ez a kiadvány mindenképp érdekes olvasmány lesz.

ENDRESZ BRIGITTA – KÖRÖSI ZITA

A Terminologia scholaris sorozat mordvin anyagáról

Köztudott, hogy az oroszországi finnugor nyelvek túlélésnek egyik záloga a nyelv presztízsének emelése. Ennek egyik fontos területe a szaknyelvek szókincsének kidolgozása és elterjesztése. Az egyes nyelvek a szaknyelvi terminológia terén tettek már többé-kevésbé jelentős lépéseket, de csak mostanra sikerült eljutni az összehangolt munkáig.

Ez a kezdeményezés Pusztay János nevéhez fűződik, aki az általa alapított Collegium Fenno-Ugricum *Terminologia scholaris* programját részben e célnak szentelte. Pusztay a nyelv megújítása egyik legfőbb eszközének az általános iskolai szaknyelvek megteremtését látja. Ennek érdekében indította útjára oroszországi finnugor szakemberek segítségével a „Создание терминологических словарей на национальных языках для общеобразовательных школ в регионах проживания финно-угорских народов Российской Федерации” c. programot.

A programban öt nyelven – zürjénül, votjákul, cseremiszul, erzául és moksául (véleményem szerint ez utóbbi kettő a mordvin nyelv két nyelvjárása) – készültek el az irodalom, nyelvtan, történelem, társadalomismeret, matematika, kémia, fizika, biológia, informatika és földrajz szaknyelvi kiegészítései, szójegyzékai. A program eszmei koordinátora Pusztay János volt, gyakorlati irányítója a projekt idején még a sziktivkari egyetemen dolgozó Marina Fegyina, társkoordinátor a mordvinoktól Alekszej Rodnyakov, a cseremiszek oldaláról Je. Guszeva, Udmurtföldről pedig L. Fedorova vett részt az irányítómunkában.

A továbbiakban a sorozat mordvin anyagát mutatom be röviden. Mordvin szaknyelvteremtő kezdeményezések korában is születtek, főként a nyelvészet terén (l. elsősorban Zaicz Gábor tevékenységét), de ezek a kreációk még nem igazán tudtak meghonosodni – habár itt elismerően kell szólnunk a 2000-ben erzául és moksául napvilágot látott nyelvészeti kézikönyvekről, az *Эрзянь кель* és a *Мокшень кяль* c. grammatikákról, utóbbi 2008-as mondattani folytatásáról, vagy Imajkina *Неень шкань эрзянь келесь* c. művéről. A többi szakterületen még rosszabb a helyzet; rengeteg teendő vár a nyelvészekre, nyelvtervezőkre. (Hadd említsek egy jellemző esetet: egy 2000 februárjában Szaranszkban tartott finnugor konferencia kötetének 93 nyelvészeti előadásából mindössze kettő volt mordvin nyelvű – s mindkettőt az amerikai Jack Rueter adta közre...).

A sorozatban ezidáig 20 füzet jelent meg az erza és a moksa szaknyelvekről. Habár a füzetek elsősorban az általános iskolai diákok anyanyelvi mű-

veltségének fejlesztésére szolgálnak, ezek a kiadványok nagy hasznára lehetnek az idősebb generációknak is.

A tíz szakterület szókincsének közreadása az alábbi szakemberek nevéhez fűződik (zárójelben a kiadványok terjedelme):

szakterület	erza	moksa
társadalomtud.	V. P. Cipkajkina (45)	Ny. A. Kulakova (51)
nyelvészet	V. P. Cipkajkina (40)	O. Je. Poljakov (37)
irodalom	Ju. G. Antonov (75)	G. Sz. Ivanova (79)
történelem	M. V. Moszin (85)	N. Sz. Aljamkin (80)
matematika	Je. F. Klementyjeva (46)	O. Je. Poljakov – A. N. Kelina (48)
fizika	N. A. Agafonova (53)	Ny. F. Kabajeva (49)
informatika	Sz. G. Motorkina (44)	V. P. Grisunyina (42)
földrajz	F. G. Beszpalova – Je. F. Klementyjeva (80)	V. P. Grisunyina (77)
kémia	F. G. Beszpalova (45)	G. Sz. Ivanova (45)
biológia	I. Ny. Rjabov (47)	V. F. Rogozsina (42)

A kiadványok felépítése egységes, a szavak, kifejezések három oszlopba vannak rendezve: az elsőben az erza/moksa terminológia áll (*Эрзянь терминэсь / Мокшень лемтне*), ezt az orosz megfelelője követi (*Рузонь терминэсь / Рузонь лемтне*), majd a harmadik rovatban (*Чарькодемась / Лемтнень смузсна*) mordvin nyelvű értelmezés, leírás következik. A FUD 19. (2012) számában Motorkina 228 címszavas informatikai adattáráról adtam közre részletesebb elemzést, most az erza irodalmi és a moksa biológiai szakszókincset választottam ki rövidebb analízis céljából.

Múlt évi írásomban a szójegyzék állományát a terminológia megújításának, új szakszavak létrehozásának szempontjából négy csoportba osztottam. Az elsőbe azok az orosz eredetű szavak kerültek, amelyek változtatás nélkül kerültek át a mordvinba. A másodikba azok sorolhatók, amelyek őrzik orosz jellegüket, s csak valamilyen mordvin toldalékkal vannak ellátva. A harmadik csoportba a részlegesen lefordított kifejezések kerültek, míg a negyedikbe a ténylegesen mordvinra ültetett elemek. Motorkina szójegyzékében számításaim szerint az egyes csoportok aránya a következő volt: 28 – 14 – 29 – 29%, azaz közel hatvan százalékra tehető a részben vagy egészben „mordvinosított” szóállomány, ami nagyon jó eredménynek mondható.

Hasonló csoportosítás alapján vizsgáltam meg a fentebb említett két szótárt. Ju. G. Antonov erza irodalmi szakszótára (*Словарь терминов по литературе на эрзянском языке для общеобразовательных школ / Обще-*

образовательной школатнень туртов эрзянь кельсэ литературань терминтнэнь валкс) összesen 318 címszót tartalmaz. Ennek 56%-a (177 adat) tartozik az első csoportba, 25% (81) a másodikba, azaz az orosz elemek aránya rendkívül magas, meghaladja a szóállomány négyötödét! A 3. csoportba csak 9, a negyedikbe 10% sorolható. A szerző javára kell írni, hogy az egyes irodalmi fogalmak meghatározása során nagyon pontos, részletező, a definíciók sokszor a tízszoros terjedelmet is meghaladják. Ezért is érthetetlen „lustasága”, hiszen az *автор, антология, баллада, вариант, генбезис, герой* 'hős', *драма, интонация, ирония, композиция, конфликт, легенда, лирика, метафора, мифология, новелла, поэма, проза, ритмика, сатира, стих* 'vers', *текст, эпизод, япilog, юмор* 'humor' szavak helyett igazán található/csinálható volna mordvin megfelelőket, s a szóvég mordvinná (?) tétele sem igazán elegáns megoldás (*афорзмиа* < or. *афоризм, гимна* < *гимн, драматизма* < *драматизм* stb.). A részleges fordítások (3. csoport) kicsit jobbak, pl. *кортамонь стиль* 'elbeszélő stílus' < or. *разговорный стиль; литературной ютавтома* 'műfordítás' < *перевод литературный; риторикань кевкстема* 'költői kérdés' < *вопрос риторический; свал шкань эпитет* 'állandó jelző' < *эпитет постоянный*, de kis fáradozással itt is lehetett volna mordvionosabb alakokat létrehozni.

A negyedik csoport, a valódi mordvin szakszavak halmaza csak 32 elemet számlál. Ráadásul ezek nagy része a szaknyelv és a köznyelv határán mozgó, egyszavas terminus, pl. *вал* 'szó' ~ *слово* (megtalálható a legújabb, 2012-es kiadású *Русско-эрзянский словарь*-ban is, 520. oldal), *валмеревкс* 'közmondás' ~ *пословица* (428); *вачкодъкс* 'hangsúly' ~ *ударение* (576); *эвтнема* 'elbeszélés' ~ *рассказ* (480); *кортамтома* 'varázsigé' ~ *заговор* (145); *лайшема* 'sirató' ~ *причитание* (444); *ловнома* 'olvasás, olvasmány' ~ *чтение* (611); *мор* 'ének' ~ *песня* (404); *ютавтома* 'fordítás' ~ *перевод* (397). Jó mordvin fordítás a *лавсень мор* 'bölcso dal' ~ *песня колыбельная; лиякс эвтамо* 'allegória [másképp mondás]' ~ *иносказание; нурька мор* 'rövid (alkalmi) vers' ~ *частушка*. Szép lelemény a *сѣлмов валт* 'szárnyas szavak' a *крылатые слова* 'szállóige' visszaadására, ill. a *скороговорка* '1. gyors beszéd, 2. nyelvtörő' mordvin megfelelőjére a *кель яжамка* (< *кель* 'nyelv' + *яжам* 'örlés, zúzás'). Ilyenekből kellett volna még több!

Lényegesen kedvezőbb arányokat mutat V. F. Rogozsina moksa biológiai szókincstára (*Словарь терминов по биологии на мокшанском языке для общеобразовательных школ / Мокшень кяльса общеобразовательной школатненьди биологиянь терминовь валкс*). Szintiszta orosz elem nincs a szójegyzék moksa részében, ugyanis a jövevénelemek valamilyen mértékben mindenütt mordvinná vannak téve. Ez általában csak a határozott rago-

zás nominativusának *-сь (-ць)* elemével történik, pl. *анатомиясь, биосферась, генетикась, инсулинць, медузась, нектарсь, резус-факторсь, симбиозсь, фаунась, флорась*. A másik eljárás a többes alakok mordvin plurálisjellel (*-тне*) való ellátása: *витамиттне* < or. *витамины, гормоттне* < *гормоны* 'hormonok', *лимфоцитаттне* < *лимфоциты, хромосоматтне* < *хромосомы* stb. Összességében ebbe, a kategorizálásomban másodikkak nevezett csoportba a szójegyzék 359 szavának/kifejezésének csak 37%-a (133 szócikk) sorolható. Örvedetes, hogy a többi teljes (199 adat, 55%) vagy részleges (27 adat, 8%) mordvin fordítás! A teljes fordítások között vannak kevésbé jól sikerültek (ezek nyilván ki fognak hullani az idő rostáján), de vannak olyanok is, amelyek igazi fordítói lelemények. Néhány példa a mordvin alakokra: *ваймонь тарксемасть* [a lélek kihúzása] ~ *дыхание* 'lélegzés'; *верзаттне* [vér + erek] ~ *артерии, капилляры* 'artériák; hajszálerek'; *калонь пацятне* [a hal uszonya] ~ *плавники* 'uszonyok'; *касыксть поладомац* ~ *черенкование* 'növény dugványozása, oltása'; *кафта пъялксса касыксне* ~ *двудольные растения* 'kétszikű növények'; *копорьбакарень уйсь* ~ *спинной мозг* 'gerincvelő'; *лангакедсь* [felszíni bőr] ~ *эпидермия* 'felhám'; *лофца пейхне* ~ *молочные зубы* 'tejfogak'; *нилема къргапарьсь* [nyelés + garat] ~ *пищевод* 'nyelőcső'; *од эрявонь тиема* [új élet csinálása] ~ *размножение* 'szaporodás'; *полафнемась* ~ *изменчивость* 'változékonyság'; *потма пилесь* ~ *внутренне ухо* 'belső fül'; *санць* ~ *вена* 'véna'; *сокор сюлопесь* [vak bélvég] ~ *аппендикс* 'féregnyúlvány, vakbél'; *тутмась* ~ *зоб* 'begy'; *шуваня сюлось* ~ *тонкая кишка* 'vékonybél'; *эряфонь пинге* [élet + idő] ~ *жизненный цикл* 'életciklus' stb.

Ez a szójegyzék jól sikerült, követendő például szolgálhat a nyelvújítók, nyelvtervezők számára, hiszen ez a munka remélhetőleg nem áll (nem állhat) le.

Pusztay János a húsz szójegyzék anyagát elkezdte szisztematikusan feldolgozni, a *Terminologia scholaris – Analysis* címet viselő alsorozat első köteteként a moksa szakszókincset vette górcső alá (*Анализ словарей школьной терминологии мокшанского языка*. NH – Collegium Fenno-Ugricum, Badacsonytomaj, 2013). Ebben az elemzésben a szerző a nyelvészeti terminológiától a számítástechnikáig sorra veszi az egyes moksa szavakat, kifejezéseket, s hozzájuk rendeli az elkészült erza, zürjén, cseremisiz és votják adatokat (talán szerencsésebb lett volna a zürjént és a votjákot egymás mellé rendelni?). A nyelvészeti szakszókincsből néhány példa (a címszavakat Pusztay oroszul adja meg): *значение* 'jelentés' ~ moksa *смузьсь*, erza *смусть* ~ zj. *вешэртас*, mari *ын*, vj. *валатон*, *пуитрош словосочетание* 'szóösszetétel' ~ M *валсюлмось*, E *валсюлмавкс*, zj. *кивтэчас*, vj. *кылтэчет*; *число*

мнозественное 'többes szám' ~ М ламалувкссъ, Е ламонь числа, зj. уна лыд, cser. шуко чот, vj. трос лыд és így tovább, sok száz példán át...

Az egyes adattári részek után a szerző elemzi a szókincset, jelentés és eredet szempontjából, s számos javaslattal is él, az orosz szavak helyett milyen moksá (stb.) megfelelőéseket lehetne létrehozni. Az egyes fejezeteket mélyreható statisztikai adatsorok zárják, mindezekből világosan kiderül, mely részterületeken lehet szép eredményeket megfigyelni, s mely szakszókincesek átültetése terén vannak még jócskán teendőök. A moksában ilyen az iskolai történelemoktatás szókinces (itt rengeteg az orosz elem), de nincs sokkal jobb helyzetben a matematika, informatika, fizika, kémia, valamint a társadalomtudományok és az irodalom szókinces sem. Viszonylag jó eredményeket eddig a nyelvészet és a földrajz terén értek el, s legjobban a biológia áll.

Pusztay Jánost gyakran aposztrofálják egyfajta „finnugor Don Quijoténak”. Lehet, hogy az, s lehet, hogy könyvei, írásai, fellépései, melynek segítségével igyekszik ráébreszteni az oroszországi finnugor népeket arra, hogy nincs idejük halogatni a nyelv megújítását, s végre össze kellene fogniuk ennek érdekében s gyorsan, hatékonyan cselekedniük kellene, végül tényleg szélmalomharc lesz. De az is lehet, hogy elszánt harca végül eredményt hoz, s az általa hirdetett eszmék lassacskán beszivárognak a köztudatba, s az ő szervezésében megjelent kiadványok gazdag anyaga lassacskán átkerül az iskolai oktatásba, majd a mindennapi életbe, segítve ezzel életben tartani oroszországi rokonaink csökkenő presztízssű, visszaszorulófélben lévő nyelveit.

MATICSÁK SÁNDOR

Helmi Länsman: Cealkke dearvvuođaid I.

Sámediggi, Vaasa 2005. 143 l.

ISBN 978-952-441-154-7

Helmi Länsman egy négy kötetből álló tankönyvsorozattal (*Cealkke dearvvuođaid* I–IV. = Add át üdvözetemet! I–IV.) bővítette az északi lapp nyelv gyakorlati szintű elsajátításához használható tankönyvek sorát (vö. Knut Bergsland: *Lærebok i samisk* (1961); Israel Ruong: *Lärobok i samiska* (1970); Pekka Sammallahti: *Lapin kielen oppikirja I–II*, (1972); *Lapin kielen oppikirja III*, (1973); *Saamen kielen oppikirja I–II*, (1974); *Saamen peruskurssi I–II*, (1981); Inga Guttorm – Johan Jernsletten – Klaus Peter Nickel: *Davvin 1–4* (1983–1985); Hans-Hermann Bartens: *Lehrbuch der saamischen*

(*lappischen*) *Sprache* (1989); Cecilia Hedlund–Lars-Gunnar Larsson: *Ii dušše duoddaris! Lärobok i nordsamiska* (2011). Recenzióban a tankönyvsorozat első, kezdőknek szóló tankönyvét mutatom be.

Külső megjelenés. Fontosnak tartom külön kiemelni a könyv külső megjelenését, tipográfiáját, grafikáját. A tankönyv nagy erénye, hogy – a színes és látványos grafikák mellett – képei, valamint a benne fellelhető szövegek is hűen tükrözik azt a kettőséget, mely oly jellemző a lappok életére: a tradicionális és a modern sajátos keveredését. Tanulás során láthatunk lapp népviseletben mobiljával telefonáló férfit, sms-szöveget lappul, de megismerhetjük az Utsjokiban élő elismert képzőművész, Outi Pieski lapp természet, kultúra ihlette egy-egy alkotását is. A könyv a mai, modern tankönyvek megjelenésével szemben támasztott követelményeknek teljes mértékig megfelel, és ezzel magasan kiemelkedik az általam eddig megismert lapp nyelvkönyvek sorából. Mindez kiegészül a nyelvoktatás szempontjából manapság szintén nélkülözhetetlen, és az autodidakta nyelvtanulást segítő nyelvi CD-vel.

A könyv szerkezete. A tartalomjegyzéket (*Sisdoallu/Sisältö*) követő előszóból (*Ovdasátni/Alkusanat*) kiderül, hogy a szerző könyvsorozatát a középiskolában és a felnőttképzésben, az északi lapp mint idegen nyelv oktatásához szánja.

A tankönyv legelején a szerző bemutatja a lapp nyelv(ek) helyét a finn-ugor családfán belül (*Saamen kielen historiaa*), majd ismerteti a tíz lapp nyelvet (*Saamen kielet*), melyeket térképen is elhelyez (*Sámegielat*).

A „nagyobb” nyelvek tankönyvíró hagyományában már megszokott, ám az északi lappban kiemelkedő újításnak számítanak a szövegek. Länsmän könyveiben ugyanis állandó szereplők (a 24 éves Biret-Ingá és a 26 éves Máhte és családjuk) történeteik keresztül ismerkedik a tanuló a lapp nyelvvel. Dicséretes törekvés, hogy a szereplők a mai modern fiatalok életét élik (képi megjelenésük is erre utal), akik kávézóban/étteremben/telefonon beszélgetnek, bevásárolnak a boltban, postára mennek vagy éppen banki ügyeket intézik.

A tankönyv gerincét a 17 számozott fejezet adja (10–113). Az egyes fejezetek alapvetően megegyeznek a hagyományos tankönyvi struktúrával: a fejezetek elején a szerző bemutatja, hogy milyen témakör és milyen nyelvtan kerül ismertetésre. Ezt követi egy hosszabb-rövidebb szöveg és a hozzá kapcsolódó szószedet. Igen kényelmessé teszi a tanulást, hogy jóllehet a szószedet megelőzi magát a szöveget, de mindig tükröben, vagyis nem kell lapozgatni az olvasás/fordítás során. Ugyancsak nagy segítség, hogy a szavak nem betűrendben, hanem a szövegben elfoglalt helyük szerint kerülnek felsorolás-

ra, így egyszerűsítve az önálló olvasást-fordítást. A szövegeket mindig új nyelvtani anyag, majd annak elmélyítését szolgáló gyakorlatok követik.

Nyelvtan. Ugyancsak a szerző érdemeit emeli, hogy a nyelvtan tanításával egyenletesen, kis lépésekben halad. A tankönyvcsalád első részében alapvetően a névszóragozáson (névmások, esetragok) van a hangsúly és csak az utolsó fejezetekben kap helyet az igeragozás (jelen idejű, egyes, kettes, többes számú, páros szótagú).

Az első fejezetben megismerkedünk az egyes számú személyes névmásokkal (*mon, don, son*), majd a második fejezetben ezek genitivus-accusativusi (*mu, du, su*), illetve locativusi (*mus, dus, sus*) alakjaival is. A nyelvtanuló itt sajátítja el a létige (*leat*) egyes számú ragozását is. A lapp nyelvben használatos kettes szám ismertetése is a személyes névmásokon keresztül történik (Nom. *moai, doai, soai*; Gen/Acc. *munno, dudno, sudno*). Ugyanebben a fejezetben néhány partikula bemutatására is sor kerül: *-go, -son, -han, -ge, -nai*. A 3–5. fejezetben új nyelvtani anyagként tulajdonképpen csak a felszólitó mód jelenik meg, ezekben a részekben elsősorban kifejezések tanítása történik. A 6. fejezettől kerülnek bevezetésre az esetek. Itt a locativusszal, valamint ezzel szoros összefüggésben a *habeo*-szerkezettel, illetve az északi lapp egyik sajátos hangtani jelenségével, a fokváltakozással is foglalkozik a szerző. A 7. fejezetben jön a nominativus és a genitivus/accusativus, majd a 8. fejezetben a comitativus. A 9.-ben az illativus esetével ismerkednek a tanulók. A 10. fejezetben az essivus és a többes számú személyes névmások mellett megjelenik a létige állító és tagadó ragozása is minden számban és személyben. A névszóragozás-oktatás a 12. fejezetben a mutató névmások paradigmáival ér véget. A 13. fejezet foglalkozik az igeragozással (figyelembe véve a páros, páratlan, összevont töveket). A fennmaradó három fejezetben tehát csak a páros szótagú igék jelen idejű egyes (13. lecke), majd kettes (14. lecke), végül többes számú állító és tagadó ragozásának tanítása történik (15. lecke). Az utolsó két fejezetben már nem jelenik meg új nyelvtani anyag.

Külső szemmel nézve indokolatlannak tűnhet a nyelvtan ilyen szintű tagolása, de aki ismeri a lapp nyelv nyelvtanának bonyolultságát, az bizonyára egyetért Länsman megoldásával, aki nem kívánta elvenni a nyelvtanulók kedvét azzal, hogy óriási nyelvtani penzumokat mér ki rájuk.

Itt kell azonban megjegyezni, hogy az első fejezetben ért talán a legnagyobb csalódás, és – a tankönyv további fejezeteinek ismeretében – itt kell visszavonnom azt a korábbi állításomat, miszerint a tankönyv alkalmas az autodidakta nyelvelsajátításra, így például a nem finn anyanyelvűek (esetlegesen a magyar finnugrista hallgatók) nyelvtanulására. Úgy vélem, a kiejtés gyakoroltatásához lett volna leginkább használható a tankönyvhöz mellékel

nyelvi CD, ez azonban elmaradt. Az egyes hangok ejtését gyakoroltató feladatok (1. lecke) esetén a szerző instrukciója a következő: „Gyakoroljátok a tanár segítségével az alábbi szavak kiejtését...”² A lapp kiejtést bemutató első fejezetben amúgy is kicsit elveszik a tanuló: a CD-n hallható anyag nem paralel a tankönyvvel. Az ábécét ugyan hallhatjuk, de az leírva nem szerepel az adott fejezetben (csak a tankönyv végén a nyelvtani összefoglalóban). A „problémás” hangok, azaz azoknak a hangoknak az ismertetése, melyek nem használatosak a finn nyelvben (vö. *đ*, *t*), szintén a tankönyvi példáktól eltérő sorrendben vagy teljesen más példákkal kerülnek ismertetésre. Ezt a fejezetet tehát kevésbé tartom a CD anyagával összehangoltnak.

Gyakorlatok. Mint a legtöbb nyelvkönyvben, úgy ebben is a legtöbbször behelyettesítő, transzformációs feladatok, valamint finnról lappra, vagy lappról finnre történő fordítások segítségével történik az adott nyelvtani anyag elmélyítése. Az, hogy a tankönyv valójában lappul tudó tanári vezetéssel, segítséggel használható, arról a gyakorlatokban számos alkalommal megbizonyosodhatunk: a locativus tanításakor például csak finnországi városok neveit mutatja be a szerző lappul, az ezt követő feladatban viszont képek alapján országok és/vagy külföldi városok neveivel kellene válaszolni a *Hol él...?*, *Hol található....?* típusú kérdésekre. Ezek lapp megfelelője viszont nem található meg a könyvben. Szintén a tanári részvétel szükségességét támasztja alá az a tény is, hogy a feladatok megoldásai nem szerepelnek a tankönyv végén.

Szövegek. Mint arra fentebb már utaltam, a tankönyv szövegei modern, a mindennapi életben használatos párbeszédeket mutatnak be, ami nem véletlen, hiszen a szerző alapszintű, beszélt nyelvi kompetencia fejlesztését tűzte ki céljául. *A rénszarvas a hegyen van* típusú mondatok helyett valós élethelyzetekben (bevásárlás, készpénzfelvétel, ételrendelés, telefonbeszélgetés, bejelentkezés orvosi vizsgálatra, taxirendelés stb.) használt kifejezésekkel ismerkedhet meg a nyelvtanuló. A megtanulandó fontosabb kifejezések az egyes fejezetekben a következőképpen oszlanak meg: köszönés, bemutatkozás, udvariassági kifejezések (1–5. lecke); számok, a hét napjai (7. lecke); ennivalók, innivalók, zöldségek, gyümölcsök nevei (8. lecke); tanórák nevei (13. lecke); sorszámok, hónapok, napszakok nevei (16. lecke).

A számozott fejezeteket követi egy rendkívül jól sikerült nyelvtani összefoglaló (114–125), melyben a nyelvtani anyagot a tanult sorrend alapján foglalta rendszerbe, a legtöbbször példával illusztrálva.

A tankönyvet a szövegben használt szavak betűrendbe szedett (lapp–finn; finn–lapp) szószedete (126–143) zárja. A szószedet kiemelendő pozitívuma,

² „Harjoitelkaa opettajan johdolla lausumaan seuraavia sanoja...”

hogy ugyanannak a szónak a szövegekben előforduló összes alakja megtalálható, pl. *hálbbit* 'halvat', *hálbi* 'halpa'; *hálbin* 'halvaksi, halpana'. A több esetben előforduló betűrendi hiba mellett problémásnak tartom továbbá, hogy egyes szavak esetén éppen az alapalak bemutatása hiányzik, pl. *bánkkus* 'pankissa, pankista', *bánkui* 'pankkiin'. Ez nyilván azért lehetséges, mert a tankönyvben nem szerepel az alapalak, azonban véleményem szerint a tankönyv végén szereplő szövegben mindenképpen szükségszerű lett volna az alapalak és az ehhez kapcsolódó ragozott formák megadása.

A fent ismertetett kritikai megjegyzéseim ellenére is úgy vélem, a tankönyv frissességével, modern megjelenésével az északi lapp nyelv oktatásának és tanulásának kiváló eszköze lehet.

KELEMEN IVETT

A karjalai nyelv legújabb szótárai

A kisebb balti finn nyelvek szótárai nem töltenek meg könyvtárakat, talán egy könyvespolcon is elférnének. Még sok a fehér folt és a pótlásra szoruló terület. A karjalai nyelv helyzete a legstabilabbnak tekinthető az oroszországi balti finn nyelvek közül, mégis veszélyeztetett mind anyanyelvi beszélőinek számát, mind a nyelvhasználatot, ill. annak presztízsét tekintve. Éppen ezért nagyon fontos és értékes minden szótár és nyelvtanítást segítő kezdeményezés, különösen ha szakmailag olyan kiváló művekről adhatunk számot, mint a négy legújabb, a 2006 és 2012 közötti időszakban megjelent karjalai szótár.

A karjalai nyelvnek nincs átfogó, mindent lefedő irodalmi nyelve a folyamatos kezdeményezések ellenére sem, az írásbeliség inkább nyelvjárásonként alakult ki.³ (Északról délre haladva a főbb dialektusok a következők: az északi vagy „tulajdonképpen” karjala, más néven vienai karjalai (Viananmeri = Fehér-tenger); a déli karjala; az aunusi, azaz livvi vagy olonyeci karjalai; ill. a tveri karjalai, mely egyébként a déli dialektushoz tartozik). Ez különlegessé teszi a karjalai lexikográfia helyzetét is, mivel a karjalai szótárak így sokszor nem az egész nyelvnek, csupán egy-egy dialektus szókincsének visszaadását célozzák meg. De mielőtt számba venném a legújabb szótárakat, tekintsük át a karjalai szótárkiadás eddigi állomásait.

³ A karjalai írásbeliségről l. Dennica Peneva: *Nyelvíjtási törekvések Karjalában a legújabb bibliafordításokban*. FUD 11 [2004]: 101–113, főként a 101–103. oldalakat.

Az első, 1913-ban megjelent karjalai szótár, amely Viktor Koroljov, vitelei tanár munkája (*Русско–карельский словарь*) az aunusi karjalai szókinccset tárgyalja, 74 oldalban. A salmi terület nyelvjárásában, azaz szintén az aunusi karjalai dialektusban íródott Pekka Pohjanvalo 1947-es szótára (*Salmi murteen sanakirja*), mely az SKST-sorozatban látott napvilágot, s ugyancsak itt jelent meg ennek 1950-es kiegészítése is.

A karjalai lexikográfia ékköve vitathatatlanul a hatkötetes karjalai–finn szótár, a *Karjalan kielen sanakirja*; a kötetek főszerkesztője Pertti Virtaranta volt, 1997-ben bekövetkezett halála után a munkát Raija Koponen folytatta. A közel 3600 oldalon mintegy 83 ezer címszót tartalmazó hat kötet nyomtatott formában 1968 és 1997 között jelent meg, s 2009 óta könnyen kezelhető változatban megtalálható az interneten is (kaino.kotus.fi/kks). Nyelvjárási szótárnak is szokás nevezni, mivel az összes dialektus szókinccset tartalmazza, egyedül a karjalai szótárak közül.

Orosz nyelvvel párosítva jelentek meg Makarov szótárjai, az első, közel 10 ezer címszavas mű 1975-ben (*Русско–карельский словарь*), majd bővített, mintegy 20 ezer címszót tárgyaló munkája (*Словарь карельского языка*) 1990-ben – mindkettő alapja az aunusi karjalai nyelvjárás. A Punžina 1994-es orosz–karjalai szótárának különlegessége, hogy ez az első tveri dialektusban készült karjalai szótár, kb. 17 ezer címszóval. A jelen írásban is tárgyalt, egyik újabb karjalai szótár szerzője, Ljudmila Markianova és Tatjana Boiko közreműködésével készített karjalai–orosz szótára 1996-ban jelent meg, közel 8 ezer címszót tartalmaz.

A karjalai nyelv egy meglehetősen kis területének részletes lexikológiai bemutatására tett kísérletet Matti Punttila 1998-ban (*Impilahden karjalan sanakirja*). A Lexica Societatis Fenno-Ugricae sorozat 27. kötete a kevésbé kutatott déli karjalai nyelvjárás Impilahti területén beszélt dialektuson alapul, és az előszó tanúsága szerint összesen 5247 címszót tartalmaz. Az északi, azaz vienai karjalai nyelvjárás szótára Pekka Zaikov és L. Rugoeva gyakorlati használatra szánt munkája 1999-ből (*Karjalais–venäläini sanakirja*), közel 9 ezer címszóval. – A továbbiakban tekintsük át, hogyan bővült a legújabb négy szótár megjelenésével a karjalai lexikográfia!

Martti Penttonen: Karjal–suomi–karjal sanakniigu

Karjalan Kielen Seura, Helsinki, 2006. 402 l.

ISBN 952 921 2224, ISSN 978 952 921 2224

A mai karjalai szótárak és nyelvkönyvek egyik legaktívabb gondozója a Karjalan Kielen Seura [Karjalai Nyelvi Társaság]. Munkájuk eredményeképp

számtalan mesekönyv, szöveggyűjtemény és újabban hanganyag mellett aunusi karjalai nyelvtankönyv és gyakorlófüzet is megjelent (*Livvinkarjalan kielioppi*, 2011 és *Livvinkarjalan harjoituskirja*, 2012) Raija Pyöli jóvoltából, finn közvetítőnyelv bevonásával.

Ugyancsak a Karjalai Nyelvi Társaság támogatásával jelenhetett meg 2006-ban a tulajdonképpen első, mindennapi használatra szánt, gyakorlati szempontokat szem előtt tartó karjalai szótár. Martti Penttonen – aki foglalkozását tekintve informatikaprofesszor, továbbá az aunusi karjalai *Oma Mua* újság egyik rendszeres írója – a szerzője a legújabb, 402 oldalas „oda-vissza”, azaz karjalai–finn–karjalai szótárnak, mely 14 ezer aunusi karjalai, ill. 12 ezer finn címszót tartalmaz. Az eddigi karjalai szótárakkal ellentétben nem nyelvjárási, tudományos használatra szánt munkával van dolgunk, a szótár az aunusi karjala szókincsét a nyelvtanulás szempontjából mutatja be. A kötet kedves és játékos borítója bizonyára rögtön magához csalogatja a célközönséget, mivel ez elsősorban gyerekeknek, fiataloknak szánt könyv a nyelvtanulás segítésére, ezzel együtt a mindennapi használatban is kiválóan alkalmas lehet az idősebb generációk számára is. Sikerét bizonyítja, hogy a megjelenése utáni évben már a harmadik kiadás is napvilágot látott.

A szótár áttekinthető, könnyen használható és világos tipográfiájú. A finn nyelvvel párosított karjalai szókincs bemutatását a két nyelv nagyfokú szókincsbeli és grammatikai hasonlósága ellenére sem kezeli felszínesen a szerző, a jelentésmegadás mellett például rengeteg példamondat segíti a nyelvtanulókat.

A felhasználóbarát szótár szókincese tematikailag is különleges, mivel azon túl, hogy a modern élet újonnan kialakult szavait is tartalmazza, nagy hangsúlyt fektet az informatika terminológiájának kialakítására is (bizonyára a szerző szakmai elfoglaltsága révén is), hozzájárulva ahhoz, hogy a karjalai nyelv virtuálisan is teret nyerjen. Ez a célkitűzés később önálló kötet megjelenésével is járt, Martti Penttonen 2009-es munkája már kizárólag az informatika szókincsére épül (*Tiedotehniekku*. Karjalan Kielen Seura, 2009, 122 l.).

Ljudmila Markianova – Raija Pyöli: Sanakirja suomi–karjala

Salmi-Säätiö, Kuopio, 2008. 522 l.

ISBN 9529240457

Szintén az aunusi karjala szókincsét öleli fel Ljudmila Markianova és Raija Pyöli 2008-ban megjelent, igen impozáns finn–karjalai szótára, amely 522 oldalon tartalmaz közel 20 ezer finn címszót. Ez közel kétszerese a fentebb

bemutatott szótár finn–karjalai részének. A kiadás kézzelfogható apropója a Salmi Alapítvány 60. évfordulója volt.

Ahogy már szó esett róla, egy karjalai szótár esetén elengedhetetlen tisztázni, hogy melyik terület, mely nyelvjárások szókincsét fedi le az adott szótár, erről hosszan szólnak a szerzők is a szótár előszavában. Külön hangsúlyozzák, hogy esetükben a karjalai nyelv alatt az Aunus, Salmi, Suistamo és részben Suojärvi területein használt nyelvi formát értik, azaz – ahogy a beszélők is hívják – a livvi (a magyar terminológiában inkább aunusi) karjalát.

A szerzők a megosztott karjalai területek két oldaláról fogtak össze. Ljudmila Markianova – akinek Tatjana Boikóval közösen 1996-ban már jelent meg karjalai–orosz szótára – az oroszországi Karjalai Köztársaság fővárosában működő Petrozavodszki Egyetem docense, a karjalai nyelv szakértője, oktatója és fordítója, a karjalai szókincs egyik megújítója, míg a finn Raija Pyöli nevéhez fűződnek a fentebb említett finn nyelvű aunusi nyelvkönyvek és gyakorlófüzetek.

A szótár célja gyakorlati szempontú, azaz mindazoknak ajánlják, akik a nyelvtudásukat fejleszteni és javítani szeretnék, valamint szeretnének helyesen beszélni és írni karjalaiul. A szótári rész felépítése jól áttekinthető, a címszavak bőven tartalmazznak példamondatokat, kifejezéseket, ezzel is segítve a minél pontosabb megértést és a szavak használati körének elsajátítását. A szerzők kiemelik, hogy a szókincs összeállítása során törekedtek a megváltozott társadalom és a modern élet kifejezéseinek bemutatására, sőt szlengszavakat is felvettek. A szótárak a karjalai nyelvújítás és nyelvtervezés fontos eszközei lehetnek. Mivel a karjalai nyelvhasználat a mindennapokban nem fed le minden témát és területet (az orosz nyelvhasználattal szemben), nem alakultak ki szakszavak, ezek helyett legtöbbször orosz (eredetű) szavakat használnak. A szótárak szerzőinek tehát nemcsak azzal kell megbirkózniuk, hogy nem áll rendelkezésükre karjalai szótárminta, de a különböző szakszavak terminológiai megújítására is kísérletet kell tenniük, ennek eredménye pl. a *piäzüsana* 'salasana; jelszó'; *siväinvaldimotaudi* 'sepelvaltimotauti; kószorúér-betegség' v. az AIDS szó, melyre az *aids* 'immunitietukado' kifejezés mellett az orosz jövevényszó is megtalálható, ld. *spiidu* (< or. СПИД). A nemzetközi vándorszavak is bekerültek a szótárba, pl. *burau* 'baari; bár' vagy a karjalaivá tett *kapuccino*.

A szakmailag is kiváló szótár jelentőségét hangsúlyozza, hogy a Karjalan Liitto [Karjalai Egyesület] az év karjalai nyelvű könyvének választotta.

Jelena Filippova – Sanna-Riikka Knuuttila: Käytännön karjalaa. Suomi–livvi–venäjä, sanastoa arkipäivän tilanteisiin

Karjalan Kielen Seura, Helsinki, 2011. 97. l.

ISBN 9525790177

A Karjalai Nyelvi Társaság legújabb kiadványa egy háromnyelvű, finn–aunusi karjalai–orosz gyakorlati szótár. A szerzőpáros 97 oldalas kötete leginkább társalgási szójegyzéknek minősíthető, tíz különféle alapszituációhoz, a mindennapi helyzetekhez nyújt háromnyelvű segédletet.

A szótár szerzői mindennapi munkájuk során is a karjalai nyelv státuszának erősítésén dolgoznak, közös kiadványuk célja pedig egyértelműen a nyelvhasználat és nyelvtanulás segítésére szolgál. A Kelet-Finnországi Egyetem kutatója – a Joensuu kampusz Karjalai Intézetében – Sanna-Riikka Knuuttila, aki többek között a karjalai nyelv jövőjével, a gyerekek nyelvhasználatának vizsgálatával és az aunusi karjala szókicsével foglalkozik; Jelena Filippova többek között az *Oma Mua* című aunusi karjalai újság munkatársa.

A háromnyelvű kötet a finn, karjalai és orosz példamondatokat párhuzamosan közli, a témakörök a kezdő nyelvkönyveknél megszokott tematikát követik. Sajnos, terjedelme miatt nem lehet egy minden igényt kielégítő opusz, de reméljük hamarosan bővített kiadását vagy még inkább folytatását is köszönhetjük.

Jelena Filippova – Sanna-Riikka Knuuttila: Русско–карельско–финский разговорник. Веña–karjal–suomalaine paginsanakirju.

Keskusteluopas venäjä–suomi–karjala

Periodika, Petrozavodsk, 2012. 144. l.

ISBN 9785881702250

Az előző finn–karjalai–orosz háromnyelvű szótár szerzői szorgosan használják ki a megkezdett munkájuk adta lehetőségeket, ennek fényében egy évvel később megjelent a kötet párja, ezúttal orosz–finn–karjalai elrendezésben, a Periodika kiadásában. A karjalai rész alapjául ismét az aunusi dialektus szolgált.

A karjalai lexikográfia elmúlt 100 éve (az első szótár megjelenése 1913-ban) számtalan értékes és különleges kiadvánnyal szolgált eddig. Reméljük, hogy a mostanában megfigyelhető szótárkészítési hullám még sokáig fog tartani, és újabb kiadványokkal örvendezteti meg mindazokat, akik a karjalai nyelv iránt érdeklődnek, legyenek nyelvtanulók vagy tudósok, és mindazokat a karjalaiakat, akik oroszul vagy finnül tanulnak.

Irodalom

- Koroljov 1913: Виктор Королев, Русско–карельский словарь. Выборг.
 Makarov 1975: Г. Н. Макаров, Русско–карельский словарь. Петрозаводск.
 Makarov 1990: Г. Н. Макаров, Словарь карельского языка. Ливвиковский диалект. Петрозаводск.
 Markianova, Ljudmila – Boiko, Tatjana 1996: Karjal-veñalaine sanakniigu. Petrozavodsk.
 Pohjanvalo, Pekka 1947: Salmin murteen sanakirja. SKST 233. Helsinki.
 Pohjanvalo, Pekka 1950: Salmin murteen sanakirja. Täydennysosa. Helsinki.
 Punttila, Matti 1998: Impilahden karjalan sanakirja. LSFU XXVII. Helsinki.
 Punžina A. V. 1994: А. В. Пунжина, Словарь карельского языка: тверские говоры. Петрозаводск.
 Virtaranta, Pertti – Koponen, Raija (päätoim.) 1968–1997: Karjalan kielen sanakirja I–VI. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVI. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
 Zaikov, P. M. – Rugoeva, L. 1999: Karjalais–venäläini sanakirja. Periodika, Petrozavodsk.

TÓTH ANIKÓ NIKOLETT

**Katja Västi: Verbittömät tapahtumanilmaukset
 Suunnannäyttäjänä LÄHDE- ja KOHDE-konstruktio**

Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 107.

Oulun yliopisto, Oulu 2012. 106 l.

<http://www oulu.fi/suomenkieli/node/10265>

ISBN 978-952-62-0024-8 (pdf)

Katja Västi käsittelee väitöskirjassaan kahta predikaattiverbitöntä konstruktioita, niiden syntaktisia ja semanttisia ominaisuuksia sekä merkityspotentiaalia. Tutkimuksen kohteena on ablatiivialkuinen ns. LÄHDE-konstruktio (esim. *Hectorilta uusi levy hitaasti*) sekä allatiivialkuinen ns. KOHDE-konstruktio (esim. *Lähipoliisille Trabant*), joissa kummassakin toiminta ilmaistaan ilman predikaattiverbiä. Tutkimus on rajattu koskemaan niitä tilanteita, joissa alkuasemainen elementti on tulkittavissa elollisuusviitteiseksi, joskin elollisuusviitteisyys on katsottu aika laajaksi käsitteeksi: mukaan on otettu myös erilaisia yhteisöjä ja instituutioita koskevat ilmaukset.

Itsenäisen lauseen kriteerinä on perinteisesti pidetty predikaattiverbin läsnäoloa. Syntaktiset tutkimukset perustuvat lähes poikkeuksetta tähän oletukseen: predikaattittomia lauseita käsitellään elliptisinä tai muutoin vajavaisina. Kirjoittaja pyrkii tutkimuksellaan osoittamaan, että verbittömät rakenteet eivät ole elliptisiä eivätkä lainkaan niin marginaalisia kuin monet kielitieteen tutkimukset antavat ymmärtää. Aineistollaan hän haluaa todistaa, että verbittömät rakenteet ovat itsenäisiä konstruktioita, ja että niissä sijamuodoilla on predikaatinomainen rooli. Hän korostaa pyrkivänsä vaikuttamaan lausemääritelmään ja käsitteeseen yleiselläkin tasolla: tähän saakka predikaattiverbin läsnäoloa on pidetty lauseen määritelmän ytimenä, minkä kirjoittaja haluaa työllään kyseenalaistaa.

Semanttisiin kehyksiin perustuva jaottelu. Tutkimuksen teoreettisena kehyksenä toimii kognitiivinen konstruktiokielioppi, erityisesti Goldbergin käyttämä argumenttirakennekonstruktioin käsite, sekä kehyssemantiikka. Konstruktiokielioppia soveltaen kirjoittaja katsoo, että rakenteilla ei ole erillistä sisäistä ja ulkoista muotoa, vaan rakenteen merkitys vastaa sitä, miltä se ulospäin näyttää. Näin ollen hänen aineistoesimerkeistään ei tarvitse etsiä piileviä verbejä. Kehyssemantiikan mukaan taas kielellistä tietoa ei voi eikä kuulu erottaa kielenulkoisesta tiedosta. Sen sijaan ilmauksille voidaan määrittellä semanttinen kehys käsitejärjestelmää käyttäen. Tätä kirjoittaja soveltaa aineistonsa luokittelussa loogisesti. Lisäksi kirjoittaja viittaa joihinkin aiempiin tutkimuksiin, missä predikaattittomia lauseita ei niin ikään ole tulkittu elliptisiksi. Hän myös nostaa esiin ns. sijapredikaatin käsitteen, jolla viitataan paikallissijassa taivutetun nominin predikaattimaiseen funktioon. Tässä valossa hän toteaa aineistoonsa sisältyvien verbittömien rakenteiden olevan luontaisesti verbittömiä.

Aineistona lehtiotsikoita. Tutkimusaineisto koostuu lehtiotsikoista, jotka on kerätty Kielipankin⁴ kokoelmista. Kirjoittaja korostaa, ettei tee tekstintutkimusta eikä myöskään tarkastele otsikkokieltä itsessään. Tällä tavoin hän siis irrottaa aineiston kontekstistaan, mikä herättää tiettyjä kysymyksiä. Vaikka verbittömät lauseet otsikoissa toimivatkin itsenäisinä ja ymmärrettäviä kokonaisuuksia, ne eivät kyseisen käyttökontekstin ulkopuolella ole konventionaalisia. Lisäksi otsikko linkittyy aina laajempaan tekstiin, jolloin sen merkitys on usein vain johdattaa lukija kiinnostumaan artikkelitekstin sisällöstä: osa merkityksestä voikin jäädä pelkän otsikon varassa auki: tässä valossa elliptisi-tulkintaa on vaikea kokonaan kiertää. Kirjoittaja kuitenkin myöntää, että

⁴ Kotimaisten kielten keskuksen ylläpitämä suomen kielen e-korpus.

tietyillä kontekstuaalisilla tekijöillä on vaikutuksensa mainitunlaisten rakenteiden tulkintaan.

Väitöskirjan aineistoon sisältyy n. 500 toteutumaa, jota on vielä täydennetty muualta kerätyllä hajaotannalla, mikä on riittävä määrä väitöskirjatutkimukseen. Aineiston keruussa on huomioitu myös maantieteellinen ja sosiaalinen jakauma valitsemalla keruun kohteeksi kolme sanomalehteä: Aamulehti, Demari ja Kaleva, joista Aamulehti ja Kaleva edustavat suhteellisen laajalevikkisiä paikallislehtiä, Demari taas poliittisen ryhmittymän, sosiaalidemokraattisen puolueen, omaa julkista näkökantaa. Tarkastellut tekstit ovat vuosilta 1998–2000.

Aineisto on kummankin rakenteen osalta jaoteltu useampaan alaryhmään sijaituvutetun argumentin funktioiden mukaan, joita kirjoittaja siis käsittelee semanttisina kehyksinä. Kirjoittaja kuitenkin myöntää, ettei aineiston jaottelu ollut helppoa, ja aina ei yksittäisen tapauksen kohdalla pysty tekemään aukotonta valintaa. Jaottelussa on aluksi käytetty kirjoittajan omaa intuitiivista luokittelua, minkä jälkeen luokitteluhypoteesin todentamisessa on sovellettu parafrasitestiä, johon osallistui yht. 372 Oulun yliopiston opiskelijaa.

Aineiston käsittely ja analyysi. Väitöskirja koostuu neljästä artikkelista, joista kolme ensimmäistä käsittelee mainittuja rakenteita ja jotka muodostavat hyvin harmonisen kokonaisuuden. Neljäs artikkeli tuo kokonaisuuteen vertailumielessä lisää näkökulmaa esitellen muita aineistosta löytyneitä verbittömiä rakenteita. Toisaalta artikkelit voidaan luokitella kahteen ryhmään myös sen mukaan, että kahdessa ensimmäisessä käsitellään yhtä mainituista konstruktioista kerrallaan, kahdessa jälkimmäisessä taas mainittujen rakenteiden viitekehyksiä ja verbittömiä rakenteita yleisemmin.

LÄHDE-rakenteelle kirjoittaja erittelee neljä eri merkitystyyppiä: *luopuja, tuottaja, toimija ja tahaton luovuttaja* (johdantokappaleessa viimeksi mainittuun viitataan myös termillä *menettäjä*). Jokaisesta merkitystyyppistä on esitelty runsaasti aineistoesimerkkejä ja perusteltu esimerkkien sijoittamista kyseiseen ryhmään myös parafrasitestin tuloksilla. *Luopuja*-tyypin kirjoittaja katsoo kuvaavan luovuttamistapahtumaa, joka voi liittyä konkreettisiin teemoihin (esim. *Poliisilta synttärrikortti rikollisille*) mutta myös abstrakteihin teemoihin (esim. *Meritalta lisäaikaa Norjalle*). *Luopuja*-tyypin osallistujan nähdään selvästi agenttiivisena, aktiivisesti osallistuvana ja pyrkimyksellisenä toimijana. *Tuottaja*-tyyppi taas kattaa erilaisia valmistamistapahtumia kuten tuotteiden tai palveluiden tuottamista (esim. *Huittisten Lihpojilta kolesterolivelite*). Myös *toimija*-tyyppi (esim. *Unkarilta sysäys Berliinin muurin kaatumiseen*) todennetaan agenttiivisen osallistujan sisältämäksi, joskin kirjoittaja viittaa tyyppiin liittyvien tapahtumien tyypittelyn vaikeuteen.

KOHDE-rakenteelle kirjoittaja erittelee kahdeksan eri merkitystyyppiä: *saaja*, *hyödyntäjä*, *kohderyhmä*, *implikoitu toimija*, *vaikutuksenalainen*, *onnistuja* ja *hankkija*. Näistä erityisen keskeiseksi kirjoittaja nostaa *saaja*-tyypin, jonka ilmaisema toiminta vastaa pitkälti LÄHDE-konstruktioissa esitellyä *luopuja*-tyyppiä. Yleensä ottaen KOHDE-rakenteen osallistajat ovat rooliltaan vähemmän agenttiivisia ja vähemmän aktiivisia. KOHDE-rakenteiden luokittelussa ja analyysissä nousee keskeiseksi myös kysymys lähdeosallistujan läsnäolosta: kirjoittajan mukaan *hyödyntäjä*-, *onnistuja*- ja *kohtaaja*-merkitystyyppit eivät voi saada osakseen kolmantena argumenttina ilmaistavaa lähdeosallistujaa, kun taas viidelle muulle tyyppille lähdeosallistujan läsnäolo on aika luontaista (esim. *saaja*-tyyppi: *Ericssonille tilaus Soneralta*).

Kirjoittaja vertailee kohteena olevaa kahta rakennetta ja niiden funktioita myös keskenään. Hän myös pohtii, mitkä kohderakenteiden alaluokat ovat funktioiltaan finiittisten rakenteiden kaltaisia ja mitkä eivät esiinny finiittisinä lainkaan. Tutkimuksensa tulosten perusteella kirjoittaja päätyy toteamaan, että kielen kuvauksen finiittiverbikeskeisyyttä olisi syytä harkita uudestaan. Samoin hän katsoo tuottaneensa uutta tietoa ablaatiivi- ja allatiivisijojen funktiosta: sijoilla on itsenäistä merkityspotentiaalia. Kuten kirjoittaja jo johdannossaan toteaa, etenkin ablaatiivia on aiemmin pidetty hyvin selkeästi tulkittavana suunnanilmaisijana, joka ei edes tarvitse osakseen moniulotteisempaa tarkastelua. Kirjoittajan tekemien päätelmien myötä sijapredikaatin funktio ja merkityksellisyys korostuu.

Lopuksi. Kirjoittajan esittämä lopputulos herättää ajatuksia. Tutkimuksella on rohkeasti kyseenalaistettu oletamus, jota on usein pidetty jopa itsestään selvänä kielen piirteenä. Toisaalta tutkimuksessa esitetystä analyysistä huolimatta aineisto edustaa kontekstisidonnaista otosta. Kirjoittaja viittaa mm. Ylipartasen (2001) tutkimukseen,⁵ jossa todetaan, että uutisotsikoiden ”puuttuvat” verbit löytyvät otsikkoa seuraavasta tekstistä. Näin olen myös itse oman intuitioni perusteella mieltänyt. Siitä huolimatta kirjoittaja ei ole katsonut tarpeelliseksi tarkastella artikkelitekstejä, joihin hänen tutkimansa otsikot liittyvät. Tällä tavoin hän on valitettavasti vain rajannut yhden tulkintamahdollisuuden ulos esittämättä asiaankuuluvia perusteluja tai todisteita.

Kirjoittaja mainitsee konstruktioiden ominaisuuksista korostuvan neljä piirrettä: verbin sisältävästä lauseesta poikkeava merkitys, polyseemisyys, skemaattisuus ja monitulkintaisuus. Nämä ovat piirteitä, jotka lukija voi ha-

⁵ Ylipartanen, Tuomo 2001: *Pohjolan Sanomien etusivuotsikoitten lausemaisuuksien vuosina 1915–2000*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kieli-tieteen laitos.

vaita otsikoissa ilman kielitieteellistä analyysiäkin, ja juuri niiden myötä otsikkokieli myös usein osoittautuu mielenkiintoiseksi ja jopa humoristiseksi. Otsikoilla pyritään kalastelemaan lukijoita ja välillä jopa vääristelemään tai liioittelemaan itse uutisen sisältöä. Kaiken kaikkiaan tutkimus on paitsi ansiokas kielitieteellinen työ myös viihdyttävää lukemista monipuolisine esimerkkeineen.

SUSANNA VIRTANEN

**Anni Jääskeläinen: Todisteena äänen kuva
Suomen kielen imitatiivikonstruktiot**

Unigrafia Oy, Helsinki 2013. 361 l.

ISBN 978-952-10-8859-9

ISBN 978-952-10-8860-5 (pdf)

Anni Jääskeläinen, a Helsinki Egyetem finn szakos doktorandusza nem átlagos témát választott doktori disszertációja témájául. A 361 oldalas értekezésben a finn hangutánzó (imitatív) elemeket tartalmazó szó szerkezetekről írt elemzést (ilyen mint például: *naps, poks, loiskis, kops* ja *tömps, fruum, ziiipoks, pshiuuu, hyrryrryrryrryryyyr* ja *sirlsirlsurlsur*.)

Választott témáját, az onomatopoeitikus indulatszavak egy csoportját, a hangutánzókat Jääskeläinen a következőképpen határozza meg: „a természetből vagy környezetből vett, illetve emberi vagy állati hangot vagy a közlekedés hangjait utánzó, ragozhatatlan szó”. Ezeket sokan periferikus témának tartják, éppen ezért a finn nyelvészek közül igen kevesen kutatták (l. pl. Juha Leskinen írását, FUD 7 [2000]: 67–89). Ezek a szavak ragozhatatlanságukból adódóan kimaradnak a szófajok szerinti csoportosításból, ráadásul lejegyzésük és kiejtésük sokszor eltérhet a nyelvi normától. Jääskeläinen ezeknek a problémás szavaknak és ezeket tartalmazó szerkezeteknek a leírásához különböző nyelvészeti irányzatokat hív segítségül, hogy teljes képet adhasson róluk.

A szerző igyekezett megtalálni a hangutánzó szavak helyét a finn nyelv lexikai rendszerében. Megvizsgálta a tipikus hangutánzó szóalakokat és azok jelentését, illetve a kontextust, amelyben ezeket használjuk. Kutatásai során elsősorban a kognitív és konstrukciós nyelvészet eszközeivel élt.

Jääskeläinen az írott nyelvet vizsgálta, példaanyaga is főként onnan származik (az általa feldolgozott 4250 (!) hangutánzó szó között akad néhány beszélt nyelvi példa és régi, 19. század végi szóalak is).

Jääskeläinen az imitatív szavakat élő és nem élő csoportokra osztja. Az első csoportba sorolja például az állati hangutánzó szavakat (meglátása szerint ezek a nem élőtől eltérően viselkednek, például az állatok hangjai erősen hasonlítanak az emberi kommunikációra és valami akaratlagosat fejeznek ki).

Dolgozatában a szerző a nem élő hangutánzókat (pl. (*naps* 'kb. klapp/csatt' *poks* 'pukk', *loiskis* 'loccs/platty', *runts* 'reccs') vizsgálja részletesebben, az egyszavasaktól a szószerkezeteken át a több mondatos kontextusban előfordulóig. Több esetben felhívja a figyelmet az extralingvális jelenségekre is, melyek szerves részei a nyelvnek és a hangutánzókkal együtt járnak (szóban: gesztus, hangszín, hangerősség, hossz; írásban: nagybetű, gondolatjel, kötőjel, dőlt betűk, például: *PAM!*, *-h-r-r-h-r-r-h-r-r-rrrrrrrrr*). Beszél olyan hangutánzó szavakról is, melyek nem konkrétan hangot utánoznak, hanem inkább a cselekvés módját, minőségét fejezik ki (*pfhiuuu*, *sirlsirlsurl-surl*).

Szó esik a hangutánzó szavak csoportjának más szófajcsoportokkal való kapcsolatáról, illetve a mondatban elfoglalt helyükről. Mivel nem ragozzuk ezeket, a mondatban szerepelhetnek alanyként, tárgyként és állítmányként, illetve valamilyen más bővítményként (állítmányként való viselkedésre nehéz példát találni, mert a finnben nincs az angolhoz hasonló jelenség, hogy a hangutánzó szó változtatás nélkül két szófajcsoportba is beletartozhat, de a finnben is ugyanabból a töből képezzük mindegyiket: *nilkka sanoi naks...* 'és akkor a bokája azt mondta, reccs....', *väänsi keppiä, ja niks naks – se oli poikki* 'megesavarta a botot és riccs-reccs – eltört'; *metalliliiton Matti Putkonen, ja naks! Ajatus kostosta on iskenyt kuin johdatettuna* 'A fémmunkások szakszervezetének Matti Putkonenje, és akkor katt! A bosszú gondolata hatalmába kerítette.) A szerző nem pusztán fontosnak a hangutánzók szerkezetét mutatja be, hanem funkcióit, használatuk motivációit és a kommunikációban elfoglalt helyüket is elemzi.

A disszertáció második fejezetében az onomatopoeízisről, szinesztéziáról, kifejezőerőről, ikonikusságról szól a szerző (utóbbi nála azt jelenti, hogy maga a szóalak valamiféle jelentést ábrázol), illetve bemutatja az expresszív szavak sajátosságait. Ezután a hangszimbolikáról ír. Mielőtt pontosan definiálná a hangutánzó szó jelentését, végigköveti, milyen irodalmak születtek erről a finn nyelvészetben majd bemutatja a hangutánzók fokozatos konvencionalizálódását, a „szelíd és vad” imitatív alakokat (szelídek: *jyskis* = erős, hangos hang, lehet reccs, dübb, csattanás, *rops* = esőkopogás hangja, *hau-hau* = vau-vau; vadak: *Fiuu pfhiuuu svhiiiiuuu!!!!*, *fsssssssst phiihihihih*, *fsssssssst phiihihihi*, *fsssssssst phiihihihi*.)

A harmadik részben Jääskeläinen bemutatja vizsgálatának elméleti hátterét, a kognitív és a konstrukciós nyelvészetet, megmagyarázva és igazolva, miért éppen ezeket választotta a hangutánczók kutatásához. Szó esik többek között arról, hogyan viszonyulnak ezek az értelmezések a szóhoz és a szerkezethez, hogyan ábrázolják ezeket, valamint szó esik még a profílozás jelenségéről, a metaforáról, a metonímiáról és a folyamatábrázolásról is.

A negyedik részben a kutatás anyagául szolgáló adatokat tárja elé, annak összetételét és összegyűjtési folyamatát írja le (sok anyagot internetről gyűjtött). Az 5–9. fejezetekben a szerző az imitatív konstrukciókat vizsgálja négy kérdés segítségével: mit?, hol?, hogyan?, miért?. Az 5–7. fejezetek témája az imitatív konstrukciók formája, a kisebbektől a nagyok felé haladva; itt elemzi ezek jelentését és használatát is. A nyolcadik részben a konstrukciók használatáról és funkciójáról ír, a kilencedik rész kiegészíti az eredményeket a hangutánczó konstrukciók alaki és használati motiváltságával, illetve szól a hangutánczók és a nonverbális jegyek kapcsolatáról. A disszertáció végén, a tizedik fejezetben rövid összegzést találunk.

A dolgozat szerkezete világos, érthető. A megfelelő mennyiségű példanyag világossá teszi és kiegészíti a magyarázatokat. A konstrukciók leírása során Jääskeläinen formális ábrákat készített a könnyebb megértés érdekében, ezeket általában meg is magyarázza.

Ez a disszertáció azért fontos, mivel hasonló témájú átfogó dolgozat nem született eddig. Természetesen még bőven van kutatnivaló e témában, így olvasásra ajánlom ezt a munkát mindazoknak, akik a kognitív és a konstrukciós nyelvészet szempontjából közelítenek a nyelvhez és eddig nem vagy kevésbé kutattott nyelvi jelenségekkel kívánnak foglalkozni a jövőben.

BŰDI REGINA

Riitta Rajasuu: Kuopiossa, Oulussa ja Turussa vuosina

1725–1744 ja 1825–1844 syntyneiden kastenimet

Itä-Suomen yliopisto, Joensuu 2013. 226 l.

ISBN 978-952-61-1105-6

Riitta Rajasuu doktori értekezése új vizsgálati szemponttal járul hozzá a Finnországban oly népszerű névtani kutatásokhoz. A szerző három finnországi város, Kuopio, Oulu és Turku két évszázadnyi keresztnévadási szokásait dolgozza fel, emellett a városok 17. és 18. századi történeti háttérével és kultúrájával is megismerteti röviden az olvasót.

A diakrón szemléletű értekezés Bevezetésében (1–14) olvashatunk a kutatás háttéréről, a fontosabb terminológiai kérdésekről. Az olvasó képet kap a finn keresztnévek történetéről és az almanachok (kalendáriumok) névanyagra gyakorolt hatásáról. Szintén itt fejt ki a szerző doktori értekezése célkitűzését: feltárja az egymástól földrajzilag és szociálisan eltérő települések névanyagában tapasztalt mennyiségi és minőségi változásokat, s emellett figyelmet fordít az új nevek és névtípusok területi és szociális használatára és elterjedésére. A szerző kiemeli, hogy értekezésében három település névanyagát vizsgálja, de általánosabb következtetései az egész országra is jellemzőek lehetnek.

A bevezetést egy rövid kutatástörténeti áttekintés (15–20) követi, amelyben a szerző mind a belföldi (finnországi), mind a nemzetközi (többek között a német, szlovák, angol, dán, s természetesen svéd) kutatásokra figyelmet fordít. A finnek közül olyan nagy névkutatókat említ, mint Eero Kiviniemi, Kustaa Vilkuna, Viljo Nissilä, Marianne Blomqvist, Sirkka Paikkala, s nem utolsósorban Pirjo Mikkonen. Az áttekintésben figyelmet fordít a fontosabb doktori értekezésekre és szakdolgozatokra is.

Rajasuu a disszertáció harmadik fejezetében (21–48) mutatja be a vizsgálat alapjául szolgáló forrásokat, s a témához kapcsolódó elméleti módszereket is itt ismerhetjük meg. A szerző adatait az evangélikus egyház anyakönyveinek mikrofilmjeiről gyűjtötte, s adatbázisában összesen 20 301 újszülött gyermek 31 715 anyakönyvezett nevét veszi vizsgálat alá. Ebben a részben a keresztelési regiszterek rövid történetéről is olvashatunk, ebből többek között kiderül, hogy az egyházi anyakönyvekben a következő adatokat adták meg: sorszám, születési és keresztelési időpont, a család lakóhelye, a gyermek keresztnéve, az apa kereszt- és családneve, foglalkozása, az anya kereszt- és családneve, életkora, s végül a keresztszülők nevei. Ezek az alapadatokon kívül más információkat is közölhettek az egyházi anyakönyvekben, ha például ikreket kereszteltek, ezt mindig feltüntették. Az egyházi anyakönyveket a vizsgált időszakban svéd nyelven vezették, így minden információ svéd nyelvű. Ezért ezeknél az információknál Rajasuu zárójelben megadja a svéd nyelvi változatot is, pl. a kettes- és hármasikrek esetében: (tv.[illingar]/trill.[ingar]).

A szerző a keresztnévek ortográfiai kérdéseivel is ebben a fejezetben foglalkozik, hiszen a 17–18. századi egyházi anyakönyvekben egy keresztnévnek többféle írásmódja is lehetséges volt, pl. *Henrik, Henric, Henrick, Henrich, Henricus, Hendrik, Hendric, Hendrick, Hendrich, Hendricus* (27). Végül a fejezet végén az olvasó megismerkedhet a vizsgált települések 17. és 18. századi helyzetével.

A következő fejezettől (49–94) kezdődik a névanyag elemzése, amelyet táblázatok, diagramok tesznek igazán színessé. Riitta Rajasuu ebben a fejezetben foglalkozik a vizsgált időszak névkészletével, azaz a nevek számával s nemek szerinti megoszlásával, a legkedveltebb nevek eredetével és szerkezetével, az egy gyermek ~ egy név típusokkal, s végül a társadalmi változások névanyagra gyakorolt hatásával.

Az 1725 és 1744 közötti időszakban kevesebb női nevet adtak, mint férfi-nevet. A szerző ezt azzal magyarázza, hogy ebben az időszakban főként a bibliai eredetű neveket, valamint szentek neveit adták a gyermekeknek, s ebben a névanyagban eleve több férfinév volt, mint női. A legkedveltebb nevek is ebbe a csoportba tartoznak: *Anna, Catharina, Christina, Elisabeth, Maria*; ill. *Johan* és *Johannes*.

A száz évvel későbbi, 1825 és 1844 közötti időszakban megnő a női nevek száma, s már a svéd, német és latin eredetű nevek is jelentős részét képezik a névanyagnak. Ebben az időszakban divatosná válik a királyi családra jellemző neveket adni az utódoknak. Nagyon gyakori azoknak a neveknek a száma, melyek csak egyszer fordulnak elő a névanyagban, pl. *Bleckertina, Servatius*. Mindezzel a névanyag sokkal gazdagabbá vált ekkortájt. A 19. század eleji társadalmi változások – 1809-től Finnország az Orosz Birodalom része lett – is hatást gyakoroltak a névadásra: népszerűek lettek az orosz királyi családban használatos nevek, mint pl. *Alexandra, Olga; Alexanderi, Nicolai*.

Az ötödik fejezet (95–114) a nevek szerkezetével foglalkozik. Rajasuu ebben a részben vizsgálja meg a nevek szótagszámát, valamint a különleges szerkezetű neveket (mint pl. a latinos *-us* végű neveket, vagy a férfinevekből képzett női neveket). A szerző vizsgálatai alapján megállapítja, hogy az első periódusban általában két szótagból álltak a nevek, de a másodikban már három-négy tagúak voltak. Ennek az az oka, hogy a 19. század elején terjedtek el a férfinevekből képzett női nevek, pl. *Gustaf* > *Gustava*, *Henric* > *Henrica*, *Wilhelm* > *Vilhelmina*. A férfinevek mindig kevesebb szótagszámból álltak, s nem voltak ritkák közöttük az egy szótagú nevek sem, mint a *Lars, Nils, Hans*, amelyeket széles körben használtak. A férfinevek sorában meg kell említeni az *-us* végű neveket (pl. *Ericus, Hernicus*), amelyek főleg Ouluban terjedtek el. Az 1825 és 1844 közötti időszakban egy-egy keresztnév rövidebb alakját is megtaláljuk az anyakönyvekben, mint pl. *Magdalena* > *Lena*; *Mathias* > *Matts*). Szintén ekkor kezdett divatba jönni a nevek angol típusú (*y* végű) rövidítésének használata is, mint pl. *Elisabeth* > *Betty*, vagy *Harry*.

A hatodik fejezet (115–156) a többnevűség kérdését vizsgálja, amely Finnországban igen fontos része a névadásnak. A 18. században még nem volt bevett szokás, hogy az újszülöttnak több nevet adjanak, csak a felsőbb társadalmi rétegekben (hivatalnokok, fontosabb kereskedők és kézművesmesterek, magasrangú katonatisztek és a polgárság körében) volt ez divat. Egy évszázaddal később azonban már minden társadalmi rétegben igen általánosnak számított a többnevűség, s főleg a lányoknak adtak több keresztnévet. A legkedveltebb névpárok a *Maria Sofia*, *Anna Maria*, *Maria Vilhelmina*; valamint a *Johan Henric*, *Johan Jakob* és *Carl Gustaf* voltak. Emellett a szerző kitér a kétnevűség öröklődésének kérdésére is, s megállapítja, hogy általában az (egy keresztnévű) szülő neve lett a gyermek első keresztnéve.

A névanyag elemzésének utolsó, hetedik fejezete (157–172) a keresztnévek családi környezetére koncentrálna. Rajasuu itt az ikerpárok névadásával, névöröklésével, valamint a házasságon kívüli gyermekek neveivel foglalkozik. Az ikrek névadásában azt tapasztalta a szerző, hogy sokszor az ikerpárok keresztnéveinek kezdőbetűje (*Amanda* és *Augusta*, *Jacob* és *Johan*) vagy első két betűje azonos (*Helena* és *Henric*), Fiú-lány ikerpárok esetében gyakori, hogy a női név a férfinév képzett párja (*August* és *Augusta*). A szerző további megfigyelései alapján az ikerpár idősebb tagja kapja az ábécé szerinti előbbi nevet (*Anna* és *Brita*), valamint – Rajasuu szóhasználatával – szemantikailag összetartozó névpárok (*Eva* és *Adam*) is előfordultak a vizsgált névanyagban. A szerző felhívja a figyelmet, hogy a házasságon kívüli gyermekek névadása esetén „bátrabb” névválasztást lehet tapasztalni, hiszen különlegesebb nevek kaptak, főleg a lánygyermekek, mint pl. *Andreitte*, *Bleckertina*.

A nyolcadik fejezetben (173–182) a szerző összefoglalja a névanyag elemzését, s felhívja a figyelmet a névanyagban bekövetkezett innovatív változásokra. A vizsgált települések közül Turku volt az adott időszak kulturális és szellemi fellegvára, s itt jelentek meg leghamarabb az adott korra jellemző divatirányzatok, melyek leginkább Svédországból származtak, hiszen a város lakossága is többnyire svéd volt. Ezzel ellentétben a másik két vizsgált város mindig is finn többségű volt. A szerző előzetes várakozásaival ellentétben a legújabb divatjelenségek nem Ouluban jelentek meg hamarabb, hanem Kuopióban. Ez egyrészt az Oulura és környékére jellemző északi zárkózottabb életmód, valamint az ott ekkorra már meghonosodott laestadianizmus elzárkózó életmódjára vezethető vissza.

A művet a felhasznált irodalom jegyzéke (183–198), és a függelék (199–222) zárja, amelyben a kutatáshoz felhasznált táblázatokat találjuk (pl. keresztnévek településenként, társadalmi csoportok megoszlása településen-

ként, a latinos keresztnévek listája településenként stb.). Sajnálatosnak tartom, hogy az disszertáció elején lévő angol absztrakton kívül nincs egy hosszabb angol nyelvű összefoglaló.

Riitta Rajasuu doktori értekezése sokoldalúan vizsgálja a 18. és 19. századi finnországi keresztnévadás aspektusait, amellyel új ismereteket ad a finn névkutatásról. Emellett a névanyag vizsgálata során bemutatott diagramok és táblázatok érdekes színezetet adnak az egész disszertációnak. Rajasuu doktori értekezése népszerű kérdéskört vizsgál Finnországban, ez a laikus olvasót is foglalkoztatja. Többek között ezért is találunk a disszertációról szóló ismeretterjesztő jellegű írásokat a finn médiában.

BUZGÓ ANITA

**Spoelman, Marianne: Prior linguistic knowledge matters:
the use of the partitive case in Finnish learner language**

Acta Universitatis Ouluensis 111. Oulu 2013. 393 l.

<http://herkules.oulu.fi/isbn9789526201146/isbn9789526201146.pdf>

ISBN 978-952-62-01 14-6 (pdf)

Írásom tárgya egy doktori disszertáció ismertetése, melynek szerzője Marianne Spoelman, az oului egyetem kutatója. A mű 2013-ban látott napvilágot. Spoelman témavezetői: Jarmo H. Jantunen és Helena Sulkala. Maga a kiadvány az *Acta Universitatis Ouluensis 111.* száma.

A disszertáció témája egy, a finn nyelvben igen fontos eset, a partitívusz vizsgálata, amely egyike a finnben meglevő tizenöt esetragnak. A partitívusz elsajátítása és helyes használata általában gondot jelent a finnül tanulók számára. Ez a kutatás a tárgyi, alanyi és állítmányi pozícióban levő partitívusz használatát vizsgálja olyan észti, német és holland anyanyelvi beszélők esetében, akik igyekeznek elsajátítani a finn nyelvet. A finnhez hasonlóan az észti nyelvben is használatos a partitívusz, míg a másik kettőben nincs ilyen. A vizsgálat egyik tárgya, hogyan tudják elsajátítani és használni a partitívuszi esetet rokon és nem rokon nyelvet beszélő nyelvtanulók. A kutatás során a szerző részletesebben megvizsgálta mind a forrás-, mind a célnyelv hatását a partitívuszi eset használatával kapcsolatban, és feltérképezte az egyes anyanyelvi beszélőkre jellemző, gyakran elkövetett típushibákat is.

A disszertáció elején egy rövid absztrakt olvasható angolul (3) és finnül (5), ezt követi egy köszönetnyilvánító, személyesebb hangvételű rész (7–8), majd a tartalomjegyzék (9–12) és egy rövid bevezető rész (13–16). Ha a bevezető és az összefoglaló fejezetet nem számoljuk bele a nagyobb egységekbe, öt nagy témakörre oszlik a dolgozat.

A szerző az első részben általánosságban ír a partitívusról (17–103). Részletesen bemutatja a finn, valamint az észti, német és holland nyelv esztrendszerét. Olvashatunk a finn partitívuszi terminus kialakulásának, alakulásának történetéről. Ezenkívül külön ír azokról a példákról, amikor a partitívusz alanyi, tárgyi vagy állítmányi szerepet tölt be. Ezután jellemzi az ilyen példákban fellelhető hasonlóságokat és különbségeket az egyes nyelvek vonatkozásában. Például az állítmányi partitívusz egyik típusát alkotják az olyan típusú mondatok, amelyekben a létige mellett a névszó partitívuszban áll: *hän on suurta sukua* 'népes családból származik'. Ez a szerkezet már régóta ismeretes a finnben. Ugyanez a jelenség megvan például az észti, karjalaiban és a vepszében is. Ezzel szemben a disztributív állítmányi partitívusz (distributive predicative partitive) csak a finnben van jelen. Helyette az előbb említett nyelvek egyszerűen alanyesetet alkalmaznak, például: finn *sillä he olivat kalastajia* 'ők halászok voltak', észti *nad olid kalurid*, karjalai *hüö oldih kalastajat*, vepsze *hö oliba kalanikad* (41–42). Az 1540 és 1820 közé eső időszakban, amit a régi írott finn nyelv (*Vanha kirjasuomi*) korszakának neveznek, ez a szerkezet sokkal produktívabb volt, mint a mai modern finnben. Valószínűleg svéd hatásra alakulhatott ki.

A tárgyi partitívusz lényege, hogy a tárgy partitívuszi esetben áll. E mellett a típus mellett a szerző beszél még egy restriktív ('megszorító') tárgyról is (restrictive object), amelyet már sokkal nehezebb megragadni és nem is lehet pusztán morfológiai eszközökkel megmagyarázni. A megszorító tárgy három lehetséges módon fejezhető ki a finnben: nominatívuszi, genitívuszi vagy akkuzatívuszi toldalékkal (a valódi akkuzatívusz csak a személyes névmásokban fordul elő). Ha egy magyar anyanyelvű diák finnül tanul, teljes tárgyról beszélünk neki, és azt tanítjuk, hogy ha a tárgy egészére vonatkozik a megállapításunk, akkor az adott tárgy nem partitívuszi esetben kerül, hanem akkuzatívuszba. Valójában sokszor igen bonyolult annak eldöntése, akkuzatívuszt vagy partitívuszt kell-e használni. A régebbi nyelvtanokban (például Karlsson, Hakulinen stb. könyveiben) még használták az akkuzatívuszi tárgy (accusative object) kifejezést is. Mára inkább a teljes tárgy (total object) elnevezés terjedt el a finn szakirodalomban az Iso Suomen Kielioppi jóvoltából (43–45).

A finnben az alany szerepét leggyakrabban a nominatívusz tölti be, amely egyeztetve van az igével, de ezen kívül a partitívuszt is találhatjuk ebben a

szerepben. A finnben két olyan mondattípus van, amelyekben gyakran találkozhatunk alanyi partitívusszal: az egzisztenciális és a mennyiséget kifejező mondatokban. Az egzisztenciális mondat megléte igen jellemző az indoeurópai nyelvekre. Lényege, hogy kötött mondat szerkezettel rendelkezik, ahol a mondat alanya hordozza az új információt; a mondat elején pedig egy helyviszonyt jelölő eset található (*Hollannissa on tuulimyllyjä* 'Hollandiában szél-malmok vannak'). A mennyiséget kifejező mondatok lényege, hogy a mondat elején partitívuszi alakot találunk, majd ezt a segédige követi. A mondat elején szereplő elem feladata, hogy kifejezze azoknak a konkrét vagy absztrakt entitásoknak a számát, amelyek egy adott csoporthoz tartoznak (*meitä oli seitsemän* 'heten voltunk') (62–65). A finn és azt észl egymáshoz nagyon közeli rokon nyelvek, így nem csoda, hogy párhuzamba állítva őket a partitívusz használatának hasonlóságait és eltéréseit is részletesen bemutatja Spoelman.

A következő fejezetben (103–159) azt vizsgálja a szerző, milyen hatással van az anyanyelv a finn mint idegen nyelv elsajátítására. Külön szól a morfológiai és a szintaktikai hatásokról. Ír arról is, hogyan lehet az anyanyelvi tudást ügyesen felhasználni egy másik nyelv elsajátítása során. Meg kell különböztetni implicit és explicit tudást. Az implicit tudás maguktól működő, intuitív folyamatokat jelent. Például a tanuló hallgat egy szöveget, és pusztán a hallgatás által intuitív módon következtetéseket von le az adott idegen nyelvről, és ezek a felismerések később segítik a nyelvtanulásban. Ezzel szemben az explicit tudás kontrollált folyamat. Magyarországon például az iskolákban hagyományosan explicit módon tanítják a nyelveket az egyes nyelvi szabályok és szerkezetek megtanítása és gyakoroltatása révén. Egy nyelv elsajátításához valóban szükség van a szabályok bizonyos szintű ismeretére, de az implicit gondolkodásmód magunkévá tétele nélkül nem válhatunk egy idegen nyelv mesterévé, így a két típusnak egyszerre kellene jelen lennie az oktatásban. Explicit módon megtanuljuk a nyelvi normákat, az alapvető nyelvtani szabályokat, de amikor beszélünk, már nem ezek a szabályok jutnak eszünkbe, hanem intuitív módon rakjuk össze a mondatokat. Úgy, ahogy korábban hallottuk őket, azoknak a felismeréseknek alapján, amelyeket intuitív módon elraktároztunk (153–155).

Spoelman ezt követően (159–199) a kutatás alapjául szolgáló elméleti háttérre, illetve a disszertáció elkészítése során felhasznált források bemutatására tér ki. Megfogalmazza a vizsgálat alapvető kérdéseit és a várható, megjósolható eredményeket. Az egyik fő kérdés, hogy milyen különbség figyelhető meg a finnel rokon és nem rokon anyanyelvűek esetében a finn nyelv tanulásakor. Anyanyelvük hogyan hat az új nyelv megtanulására? A szerző a kont-

rasztív analízis módszerével él kutatása során. További kérdés még, hogy milyen hasonlóságok és különbségek figyelhetők meg az észti, német, holland nyelvtanulók partitívusz-használata esetében? Az adatokat hogyan lehetne számszerűsíteni, és lehet-e esetleg általános érvényű szabályokat felállítani a kapott eredmények alapján? Milyen különbség, illetve hasonlóság fedezhető fel, amikor a finn és az észti nyelv anyanyelvi, tárgyi vagy állítmányi szerepű partitívuszt használ?

Végző konklúzióként többek között a következőket állapítja meg a szerző: a finn és az észti nagymértékű hasonlóságot mutat a partitívusz használatában (kivéve az állítmányi szerepet). Különbség viszont például, hogy a finnben egy, míg az észti két különböző típusú egzisztenciális mondat van. Ha a tárgy többes nominatívuszi alakú, a finnben ezt egyes szám harmadik személyű állítmány előzi meg. Az észti megvan ugyanez, viszont az egzisztenciális mondatok másik típusában egyeztetés szükséges, és többes szám harmadik személyű az állítmány (finn *pöydällä oli kirjoja* 'az asztalon könyvek voltak' ~ észti *Lauul oli raamatuid* – *Lauul olid raamatud*). A német nyelv morfológiai elemeinek száma nagy a többi indoeurópai nyelvhez képest, azonban közel sem tekinthető morfológiailag gazdag nyelvnek, ha például az agglutináló finnel hasonlítjuk össze. A mennyiséget és a különböző aspektusokat a holland és a német teljesen máshogy fejezi ki, mint a finn. Így természetesen a német és holland anyanyelvűeknek sokkal nehezebb dolguk van a finn elsajátításakor, mint az észteknek (167–172).

Az ötödik részben (199–343) Spoelman a szövegvizsgálatok után leszűrt eredményeket osztja meg az olvasókkal. Részletesen leírja, mi jellemzi a partitívusz használata tekintetében a különböző anyanyelvű finnül tanulókat. Megállapítja például, hogy az állítmányi partitívuszok ritkán fordulnak elő az észteknél, míg a német és a holland tanulóknál gyakoriak. A szerző munkájában számos szemléletes ábrát találhatunk például a partitívuszi alakok előfordulási gyakoriságáról, a partitívusz használata során vétett hibák gyakoriságáról, a hibák elemzéséről stb.

A hatodik részben (343–371) Spoelman megfogalmazza a tanulságokat, eredményeket. Ez a rész általános elméleti javaslatokat tartalmaz a finn nyelv tanítására vonatkozóan. Igazából az ötletet részben Ringbom kutatása adta Spoelman számára (343): Ringbom azt tanulmányozta az iskolákban, hogyan teljesítenek a finn és a svéd gyerekek az angol nyelv tanulása során. Az eredmények alapján a svédek jobban boldogulnak finn társaikkal és kevesebb hibát vétenek. Ringbom összefoglalta azokat a pozitív hatásokat, amelyeket az anyanyelv gyakorol a nyelvtanulóra rokon nyelv elsajátítása esetén. Igazából Spoelman is ugyanezt vizsgálja, csak ő az észti, német, holland nyelveket ta-

nulmányozta részletesebben, és a finn nyelv elsajátításának csak egy kis szeletére, a partitívusz használatára koncentrált. Az egyik legfontosabb javaslat, hogy másfajta aspektusból kellene megközelíteni azokat a finnül tanulókat, akik egy finnel közeli rokon nyelvet beszélnek, jelen esetben az észteket, és azokat, akik nem a finnel rokon nyelvet vallhatnak anyanyelvüknek, ilyenek például a németek és a hollandok. Az explicit nyelvtanulás, a nyelvtani szerkezetek szolgálai bemagoltatása helyett inkább az implicit mechanizmusokat kellene aktiválni és fejleszteni, akár egyes szituációk átélése révén, akár az idegen nyelv hallgatása által.

A hetedik rész az általános összegzés (371–372). Újra összefoglalja a finn nyelv, ezen belül a partitívusz használatának jellemzőit, a kutatás folyamatát és célját, e vizsgálatban forrásként használt korpuszt. A disszertáció forrásul elsősorban az ICLFI (International Corpus of Learner Finnish) szolgált, és a szerző egy integrált kontrasztív analízist alkalmazva, hibaelemzésekre támaszkodva jutott el a végső következtetésekig.

A disszertációt végül a bibliográfia (373–386) és a függelékek jegyzéke zárja (387–392). Ez igen hasznos rész. Megtalálható benne többek között az ICLFI szerkezeti leírása és a CEFR (Common European Framework of Reference for Languages) nyelvtudást igazoló szintjeinek jellemzői.

Összegezve tehát elmondható, hogy ez egy igen friss, aktuális disszertáció. Olyan kérdést dolgoz fel, amelyet egyetlen finnül tanuló sem kerülhet el. A partitívusz a finn nyelv egyik legfontosabb és leggyakoribb eleme. Az a végeredmény, miszerint egy igen közeli rokon nyelvet beszélő személy előnyben van a nyelvtanulás során azzal szemben, aki egy nem rokon nyelvet tudhat magáénak, talán nem az évszázad legújabb felismerése. Azonban a disszertáció erőssége és jelentősége abban rejlik, hogy valóban egy nagyon produktív finn elemet vizsgál, ezért a dolgozat sokak számára hasznos információkat hordozhat. A szerző egyszerre több nyelvet is (finn, észt, német, holland) részletesen összevet. Az eredmények felhasználhatók további kutatók számára is, ugyanakkor az oktatásra vonatkozó megállapítások pedig bármely nyelvet oktató javára válhatnak. A hibaelemzések érzékletesek, bőven találhatunk példákat is mind angol, mind finn nyelven.

ENDRESZ BRIGITTA

**Zsuzsanna Oinas: Finnish dictionary for the language learner
13 000 words and phrases arranged by topics**

Finnlibri, Espoo 2007. 378 l.

ISBN 978-952-99553-1-2

Zsuzsanna Oinas (Zölley Zsuzsanna) grammatikai tárgyú munkái – *Guide to Finnish verbs*, 2005 és *Guide to Finnish declension*, 2008 – mellett, 2007-ben megjelent szótára a finn nyelvet gyakorlati szinten elsajátítani vágyók szókincsének fejlesztését hivatott szolgálni. A szótár első és legszembetűnőbb pozitívuma, hogy a szavak jelentését angolul adja meg, ezzel is biztosítva a nemzetközi szintű használhatóságot.

Témakörök. A szótárban mintegy 13 ezer szó található, a következő nagyobb témakörök köré csoportosítva: az emberi test; egészség és betegség; a család; társadalmi kapcsolatok; étel és ital; otthon; az oktatás; a munka; eszközök; számítógép és internet; sport; növények, állatok; a természet és a környezet. Ezek a nagyobb témakörök a recenzens szubjektív csoportjai, valójában összesen 91 számozatlan témakört és azon belül is számtalan alcsoportot különít el a szerző: például az *Asuminen ja koti* témakörön belül Oinas megkülönbözteti a *Rakennukset ja asuinympäristö*; *Talo ja koti*; *Huonekalut ja sisustus*; *Lastenhuone*; *Kypyhuone, sauna*; *Kotityö ja siivous*; *Keittiö, keittöjä keittiövälaineet*; *Säilytysastiat* csoportokat. Természetesen egy nyelv szókincsének témakörökbe rendezése meglehetősen szubjektív, így némely esetben lehetne vitázni az egyes szavak besorolási helyével: például a *Gyümölcsök, bogyók* az *Étel, ital* kategóriába került, míg ezek mellett szerepelt egy *Növények, virágok, bokrok, fák* csoport is, amelybe fentebb említett csoport ugyancsak joggal szerepelhetett volna.

Szerkezet. A szócikkek felépítése valamelyest eltér a megszokott finn–idegen nyelv szótárak felépítésétől. A szerző nem elégedett meg pusztán „szójegyzék” írásával, hanem érdemben kívánta segíteni a szótárhasználót azáltal, hogy a címszó után, szögletes zárójelben az adott szó fontosabb ragozott alakjait is bemutatja: a névszók esetén egyes genitívus, egyes partitívus és többes partitívusi alak szerepel, majd ezt követi a jelentés, pl. **poika** [pojan, poikaa, poikia] ’boy’. A szerző a bevezetésben (7) utal arra, hogy a többes partitívus nincs megadva azoknál a szavaknál, melyek nem állnak többes számban vagy ha a többes forma irreleváns. Külön utal a csak többes számban előforduló szavakra, melyek esetében az alapszó is többes nominatívusban áll, így értelemszerűen csak a többes genitívus és többes partitívusi alakok megadására van szükség: **sakset** [saksien, saksia] ’scissors’. Igék esetén

az infinitivusi alapalak (*tehdä*) mellett az E/1 jelen idejű (*teen*), E/3 múlt idejű (*teki*) és a befejezett melléknévi igenévi (*tehnyt*) formákat veszi fel.

A szó ragozott alakjait követően a szerző megjelöli a kötelező vonzatókat: **sitoutua** [sitoudun, sitoutui, sitoutunut] jhk 'commit oneself (to)'; illetve amennyiben szükséges, az igék tranzitivitását is: **herättää** [herätän, herätti, herättänyt] tr. 'wake up'.

A kövérrel szedett címszó alatt az adott szónak gyakori vagy már megszilárdult szókapcsolatokban való használatára is találunk példát: az **ikävä** 'boring, dull' mellett szerepel az *ikävä päivä* 'a boring day' és a *jklla on ikävä* | *Minulla on niin ikävää* 'feel bored | I feel so bored' szerkezet is.

Kissé zavaró, hogy bizonyos esetekben (elsősorban összetett szavak esetén) a szerző szögletes zárójelben utal arra, hogy adott szó ragozása mely másik szócikk alatt érhető el: **manteli|puu** [puu]. Habár a szerző célja érthető, véleményem szerint talán még egyértelműbb lett volna a [see puu] forma használata.

Szókincs. A szótár két legfontosabb érdeme: a modernség és a részletesség. Mindkettő tetten érhető az olyan, a szókincs speciális részét képező témakörökben, mint például az *informatika* vagy a *politika*. Előbbi 314 (pl. *pixel*, *memória kártya*, *jelszó*, *tabulátor*, *letöltés*, *szmájli* stb.), utóbbi 142 (*kormányoz*, *koalíció*, *szólásszabadság*, *szavazat*, *közalkalmazott* stb.) szócikket tartalmaz. Persze lehetne vizsgálgatni, hogy mely szavak maradtak ki a szótárból, de ezt – lévén szó egy speciális szótárról – teljességgel szükségtelennek érzem, mert e hiány a munka értékéből amúgy sem venne el.

Összességében tehát elmondható, hogy a szótár minden finnül tanuló számára kiváló segédeszköz, de különösen ajánlott a finn nyelvvizsgára, érettségire készülő diákok, hallgatók számára, hiszen az itt bemutatott témakörök tökéletesen lefedik a fent említett vizsgák – Magyarországon is érvényben lévő – szóbeli témaköreinek szókincsanyagát.

KELEMEN IVETT

**Jakab László: Magyar–finn szótár
Unkarilais–suomalainen sanakirja**
Akadémiai Kiadó, Budapest 2013. 553 l.
ISBN 978-963-05-9387-8

Ugyan a finn–magyar lexikográfia irodalmának jelentős múltja van, magyar–finn nagyszótárak tekintetében mégsem bővelkedhetünk. Az első magyar–finn szótár Weöres Gyula zsebszótára (*Unkarilais–suomalainen taskusanakirja*) volt, amely 1934-ben jelent meg. Ezt követte a Szinnyei–Jalava-féle nyelvkönyvhöz készült 114 lapos szójegyzék. Nyirkos István 1969-ben megjelent magyar–finn szótára (*Unkarilais-suomalainen sanakirja*) már 10.000 szócikket és 26.000 adatot tartalmazott. Szintén Nyirkos munkája a finn–magyar–finn zsebszótár (*Suomi–unkari–suomi taskusanakirja*; első kiadása: 1977). A több mint 700 oldalas műben kb. 40.000 címszót találunk.

A következő, s egyben napjainkig a legterjedelmesebb mű Papp István és Jakab László *Magyar–finn szótára* (1985). A szótár anyagának szerkesztését Papp István kezdte el 1968-ban és Jakab László fejezte be 1980-ban. A szótár 56.000 szócikket és 62.000 kifejezést tartalmaz, s a kor modern magyar irodalmi nyelvi anyaga mellett köznyelvi, népnyelvi és régies kifejezéseket is felölel.

Jakab László művét az élő nyelv szókincsének folyamatos változása – amelyet elsősorban a társadalmi-technikai változások idéztek elő – teszi aktuálissá, így egy régóta várt hiánypótló művet tarthat kezében a nyelvtanuló. Az Akadémiai Kiadó gondozásában napvilágot látott *Magyar–finn szótárt* a szerző 2007-ben megjelent *Finn–magyar diákszótárának* párjaként tekinthetjük.

A több mint 500 oldalas mű szerkezete a szótárak megszokott felépítését követi. A rövid magyar nyelvű előszó után használati utasítást kapunk a szótárhoz. Ezután egy rövidítésjegyzéket találunk, amely a szókincs különböző rétegeire, stílusminősítéseire, a szófajokra, az ige tárgyastárgyatlan voltára vonatkozó információkat tartalmaz. Már a rövidítésjegyzéket bogarászva kitűnik, hogy a Papp–Jakab szótárhoz képest hiányzik pl. a bányászat és a postaügy szakszókincse, nincsenek becenevek; viszont új a számítástechnika terminológiája. A finn nyelv vonzatainak rövidítésjegyzéke után – az előző szótárhoz képest újításként – a magyar ábécét és a finn fokváltakozást bemutató segédanyagot találunk.

Jakab László alapos és felhasználóbarát szótárt ígér az olvasónak. A keresést az oldalak szélén sötétebb színnel jelzett betűk valóban megkönnyítik. A közel 30.000 címszót tartalmazó szótár legfőbb előnye, hogy az élőbeszéd

szókincsére épülő, modern szóanyagot tartalmaz, melyhez Jakab az 1985-ös *Magyar–finn szótár* és a *Diákszótár* mellett a *Kielitoimiston sanakirja* anyagát is felhasználta.

A szótárírás nem egyszerű feladat, Jakab azonban jeleskedik ebben a munkában. A szócikkek szerkezete világos, könnyen áttekinthető. A tipográfiaiailag is jól elkülönülő, félkövér betűkkel szedett címszavak után kurzívált stílusminősítést, ill. egyes szakterületekhez történő besorolást (s ahol indokolt, a lexémák szófajára vonatkozó adatokat) találunk. Poliszém kifejezések esetén a szófaji megkülönböztetés római számokkal történik, pl. *bizalmas* I. *mn* II. *fn*, az egyes jelentések pedig arab számokkal különülnek el, pl. *fény* 1. *ált* valo, [*halvány*] *tuike*, *átv* valaistus 2. [*pompa*] *loisto*. Homonimák, pl. a *hold* vagy a *vár* esetén külön szócikkben szerepelnek az egyes alakok, ezeket számozással jelzi a szerkesztő.

A szócikkek informatívak. Amennyiben egy lexémának van konkrét és átvitt értelemben használatos jelentése is, egy szócikken belül szerepelnek, pl. *balkezes* 1. [*vki, vmi*] *vasenkätinen* 2. *átv* kömpelő, poropeukalo. Gyakori a példákkal történő szemléltetés, pl. *átszállás*: ~ *Szeged felé Cegléden*; *lemegy*: ~ *a Balatonra*; *leugrik*: ~ *a Balatonhoz*, ~ *cigarettaért*; *szív*: *Budapest ~ében*; *tetőzik*: ~ *a Duna Pestnél stb*.

Névszók mellett előfordulhatnak a lexémára vonatkozó megjegyzések, pl. a *kitartó* címszóban [*szívós*], [*fáradhatatlan*], ill. [*hű*]. Névszók esetén a szótárban egyes nominativusi forma szerepel; ahol csak a többes számú alak használatos, ott értelemszerűen a többes formák állnak. Az igék a magyar szótárírás hagyományainak megfelelően kijelentő mód, jelen idő Sg. 3. személyben állnak, finn megfelelőjük pedig infinitivusi alakban szerepel. Amennyiben van vonzatuk, azt szögletes zárójelben jelzi a szótár, pl. *keres* [*vmit/vkit*].

A szótár legfőbb újítása és nagy előnye az igekötős igék jelölésének bevezetése, mely elsősorban a finn használók számára hasznos, így ennek szükségyszerűsége nem vitatható, pl. az *olvas* címszó után az **Ik**: *át~*, *be~*, *el~*, *fel~*, *ki~*, *le~*, *meg~*, *végig~* arra utal, milyen igekötőkkel használatos a lexéma (az igekötős alakok külön címszó alatt találhatóak meg a szótárban). Néhány szócikk, pl. az *órázik* azonban feleslegesnek tűnik, mivel ebben az alakban nem használatos, annál inkább a *túlórázik* szavunk, melyre a szócikk **Ik**: *túl~* jelzéssel utal. Pontosán megjelölt formában (pl. 12 órázik) előfordul, a szótárban azonban erre vonatkozó jelentést nem találunk. A *pécéz* lexéma is inkább csak *kipécéz* formában használatos, ezt a szótár az **Ik**: *ki~* jelöléssel jelzi.

Összekapcsolódó, „rendszerben elhelyezett” lexémákat jelölő címszók – pl. hónapok neveinek – esetében → irányít a *január* szócikkhez, ahol különböző időhatározós szerkezeteket találunk. A napok neveinél hasonló megoldással él a szerkesztő.

Az alakváltozatok, ill. szinonimák esetében (a korábbi Papp–Jakab szótárhoz hasonlóan) = jel kalauzol a szócikkek között, pl. *messze* = *messzi*, *oly* = *olyan*, *ottan* = *ott*, ill. *alkotórész* = *alkotóelem*, *bárki* = *akárki*, *nyelvtanítás* = *nyelvoktatás* stb.

Rövidítések is szerepelnek a szótárban, pl. *a.m.* = *annyi mint*, *b.t.* = *betéti társaság*, *Btk.* = *Büntető Törvénykönyv*. A mozaikszók közül megtalálható pl. az *APEH*, *ENSZ*, *MÁV*, *MTA*, *MTI*, *NOB*, *UNESCO*.

A Papp–Jakab szótárhoz hasonlóan sok ikerszó szerepel ebben a szótárban is, pl. *ágas-bogas*, *apró-cseprő*, *sebbel-lobbal*, *szerteszét*, amit a szerző esetenként finn nyelven is megpróbál visszaadni, például frázissal: *sülve-főve együtt vannak* ’he ovat kuin paita ja peppu’.

Frázisokat bőven találunk a szótárban, köztük néhány szólást, közmondást is, pl. *alszik, mint a mormota* ’nukkua kuin tukki’; *átrágja magát valamin* ’rämpiä läpi jtk’; *Damoklész kardja* ’Damokleen miekka’; *egészséges, mint a makk* ’terve kuin pukki’; *megvesz az Isten hidege (bennünket)* ’on niin kylmä että me kuolemme pakkaseen’; *sok lúd disznót győz* ’useampi heikko yhdessä voittoa voimakkaan’; *nincs sok sütnivalója* ’hän ei ollut paikkalla kun älyt jaettiin, hänellä on vintti pimeänä’ stb. (Ezeket általában a ritkábban használt tagnál találjuk meg.)

A szlengszavak száma – indokoltan – meglehetősen sok, pl. *fater*, *gürizik*, *haverkodik*, *kégli*, *muter*, *narkó*, *nyafka*, *nyápic*, *ócska*, *ofő*, *oltári*, *szimpi*, *vacak*, *zsaru*, stb. Ezek a nyelvi elemek nagyban színesítik a szótár anyagát.

Egy szótár esetében a benne található szókinés döntő fontosságú. Egy jó szótár számos országismereti információt tartalmaz. A Papp–Jakab-féle szótárhoz hasonlóan megtalálhatóak például a következő szócikkek: *Árpád-ház*, *Balaton*, *nyilas*, *pálinkás butykos*, *mohácsi vész*, *országalma*, *Országház*, *puli*, *rovásírás*, *szalonnasütés*, *székely*, *zsúpfedél*, s szerepel pl. az *Osztrák-Magyar Monarchia* kifejezés is.

A „magyaros” szócikkek között szerepel a *magyar*: ~ *állampolgár*, ~ *módra*, ~*ok határon innen és határon túl*, *határon túli ~ok*, ~ *nyelv*; ~ *tan tárgy*; továbbá *magyarán*, *magyarlakta*, *magyaróra*, *Magyarország*, *magyarországi*, *magyaros*, *magyarosít*, *magyarság*, *magyartalan*, *magyarul*. Megtalálható pl. a *magyarbarát*, de a *magyarellenes* hiányzik.

Az új szótárban nem tartalmazza külön függelék az ételek és italok neveit, de a szócikkek között keresgélve számos ilyen elemet, köztük sok magyar

jellegetességet is találunk, pl. *akácméz*, *bográcsgulyás*, *fasírt*, *gombóc*, *gulyásleves*, *halászlé*, *lacipecsenye*, *lángos*, *lecsó*, *nudli*, *páros kolbász*, *pogácsa*, *rétes*, *ringlő*, *tarhonya*, *tejbegríz*, *tejberizs* stb., továbbá pl. *nyalóka*, *parizer*, *péksütemény*, *piskóta*, *ropi*, ill. olyan újabb keletű „élelmiszereket” is, mint a *húsleveskocka* vagy a *palacsintapor*. Az italok közül szerepel pl. a *fröccs*, *stampedli*, és az elmaradhatatlan *tokaji* ’Tokajin viini’, ill. *aszú* (itt a szerző lefordítja az ital nevét, s közben magyarázatot ad arról, hogy édes borról van szó – ’jalohomeinen makea vanha Tokajin viini’). Személy szerint hiányolom az „étlapról” a bundáskenyeret és a túrórudít.

A magyar konyha specialitásait – a két nép étkezési kultúrájának különbségei miatt – nem könnyű finnre fordítani. A szótárban a jelentések megadásánál gyakran egyszerű magyarázat szerepel, pl. *gulyásleves* ’(kb) lihakeitto [húsleves]’, *halászlé* ’kalakeitto [halles]’, *lángos* ’suolamunkki, litteä munkki [sós fánk, lapos fánk]’, *tarhonya* ’pastakuutio [tésztakocka]’ (a *kuiva taikinamuru* találóbbnak tűnik), *tejberizs* ’riisipuuro [rizskása]’. Ezek azonban nem adják vissza teljes mértékben, milyen ételről van szó.

Esetenként némileg pontosabb magyarázattal szolgál a szerző, pl. *bográcsgulyás* ’avotulella padassa valmistettu gulassi [nyílt tűzön fazékban készített gulyás]’, itt már nem szerepel, amit a Papp–Jakab szótárban még olvashattunk: paprikával gazdagon ízesített húsleves; *fröccs* ’soodavedellä sekoitettu viini [szódavízzel kevert bor]’; *nudli* ’perunataikinasta keitetty makaroonimainen ruoka [krumplítésztából főzött makaróniszerű étel]’ (itt a makaróniszerű nem egészen megfelelő).

Az elmúlt három évtizedben bekövetkezett politikai, gazdasági és technikai változások társadalmi és életmódbeli változásokhoz is vezettek, ez jól tükröződik a szótárban. Megjelentek az Európai Unióhoz kapcsolódó szavak, pl. *EU* = *Európai Unió*, *EU-elnökség*, *EU-konform*, *euró*, *euróövezet*, *Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet*, *EU-tagállam*, *EU-támogatás*. A politikai szókinccset vizsgálva megtalálhatjuk az aktuális politikai pártokat: *FIDESZ*, *Jobbik*, *LMP*, *MSZP*, továbbá olyan kifejezéseket, mint az *alakuló közgyűlés*, *államháztartás*, *kereszténydemokrata*, *kampánycsend*, *ombudsman*, *mentelmi jog* stb. A *párt*-előtagú és az ebből képzett szavak száma jelentősen csökkent a korábbi szótárhoz képest, már nem szerepelnek olyan szavak, mint a *pártélet*, *pártkassza*, *pártmegbízás*, *pártmunkás* stb.

A gazdasághoz kapcsolódnak olyan újabb keletű kifejezések, mint pl. a *GDP*, *makrogazdaság*, *osztalék*.

Bekerültek az új szótár anyagába olyan eszközök nevei, mint az *adapter*, *gombem*, *hangtompító*, *kéziporszívó*, *mobil*(telefon), *vonalkód-leolvasó*, ill. a technikai újításhoz kapcsolódó kifejezések, pl. *chat* = *cset*, *chatel* = *csetel*,

faxol, képűjság, lézershow, márkaszervíz, PIN kód, sms, xeroxmásolat, xeroxozás, xeroxozik.

Jelentősen bővült a számítástechnikához kapcsolódó szókincs, többek között a következő címszavakat találhatjuk a szótárban: *alaplap, átprogramoz, böngésző(program), CD-meghajtó, cédé = CD-lemez, internetcsatlakozás, e-mail, e-mailez, kurzor, laptop, on-line, mikroprocesszor, programnyelv, programoz, programozás, programozó, világháló* (habár napjainkban az (inter)net elterjedtebb forma), *web, webcím, winchester.*

Az életmódra utalnak a következő új szavak: *biobolt, biotermék, kalória-szegény, környezetbarát, újrahasznosítás, vákuumcsomagolás* stb; de olyan, ma már kissé régiesnek tűnő szavak is megtalálhatóak, mint a *rezsó* vagy a *sámlí.*

Az egyes szakterületek terminológiája is képviselteti magát, az ezekhez tartozó szavak mennyiségileg nagyjából azonos arányban vannak jelen. Jellemző, hogy általában a hétköznapi életben gyakrabban használatos kifejezések kerültek be a szótárba, néha azonban olyan szavakkal is találkozunk, melyek felvétele nem feltétlenül lett volna szükséges, ha a mindennapi nyelvhasználat szempontjából gondolunk rájuk.

Az orvosi-anatómiai szókincs részét képezik pl.: *járóbeteg-rendelés, nyúltagy, pajzsmirigy*; sok betegség nevét is megtaláljuk pl. *homloküreggyulladás, ideg-összeroppanás, immunhiány-betegség, övsömör, Parkinson-kór* stb.

Sok növény- és állatfaj található a szótárban, általában a főbb fajok. Szembetűnő a gomba-, ill. halfajták nagyobb száma, pl. *galóca, galambgomba, kucsmagomba, laskagomba, pereszkegomba, redőgomba, rókagomba, sampinyon, tinórugomba, tölcséres rókagomba, vargánya*, valamint *angolna, apró hering, dévérkeszeg, fogas, harcsa, hering, keszeg, lazac, pisztráng, ponty, süllő, szardínia, tintahal, tonhal, tőkehal, törpeharcsa.* A ritkább fajok felvétele a finnek szempontjából indokoltabbnak tűnik.

A földrajzi nevek között felfedezhetőek olyan, az előző magyar–finn szótárból hiányzó adatok, mint *Délvidék, Felvidék, Jászság, Kárpátalja, Partium, Székelyföld, Vajdaság.*

A sporthoz köthető szókincs is jelentős, a sportágak – pl. *párbajtőr, rögbi, síkfutás* stb. – mellett olyan kifejezéseket is megtalálunk, mint *öngól, partjelző, pehelysúly, rajtgép* stb.

Tekintélyes az iskolai élethez kapcsolódó szókincs, sok szlengszó is felvételre került (nem véletlenül), pl. *államvizsgázik, alsós, ballag, bölcsész(hallgató), bölcsészkar, opponens, ösztöndíj, padsor, posztgraduális,*

pótvizsga, prof, professzor, sulí, stréber, szakdolgozat, szemeszter, szigorlat, tesi, utóvizsga, uv stb.

Viszonylag sok nyelvészeti terminus szerepel a szótárban pl. *ajakhang, alakváltozat, alapnyelv, alapszókincs, fonéma, igenév, morféma, főnév, főnévragozás, kötőszó, középfok, mozaikszó, névkutatás, óhajtó mondat, részhang, származékszó, szintaxis, toldalék stb.*

A nyelvhez kapcsolódó szócikkek száma 40 (az előző szótárban 88). Itt több frazeologizmust is találunk, pl. *a nyelve hegyén van a szó, megoldódik a nyelve, rossz nyelvek szerint, nyelvet ölt valakire.* A korábbi szótárhoz képest változott a *nyelvbotlás* finn megfelelője: a korábbi 'kiele(l)line)n kömmähdys' helyett a 'lipsahdus' szerepel a Jakab-szótárban. Érdekes, hogy a *nyelvtörő* a korábbi szótár szerint 'kielellinen kompastuskivi', az új szótár viszont körülírással él: 'loru jossa kieli menee solmuun' (itt esetleg használhatta volna a 'kielivoimistelu' megfelelőt). Az új szótárban a *nyelvész* címszó alatt nem a mára már elavult 'kielimies', hanem a 'kielientutkija' szerepel. Kimaradt a *nyelvbúvár* szócikk, nem kár érte.

Aktualitását tekintve felettebb elégedettek lehetünk az új szótárral, azonban néhány olyan szó is felbukkan, melyek nem tartoznak a hétköznapi szókincs szerves részéhez, pl. *agyelszívás, növendékmarhahús, nyakló, paplankabát, pipaszutyok* vagy *megumbuldál*, így nem feltétlenül kellene helyet kapniuk ebben a szótárban. Több olyan címszóval is találkoztam, melynek ma közkeletűbb formája is él a magyar nyelvben, pl. *pakompart, rentábilis, skandalum, stafírunng.* A *jövedelmező, botrány* és *kelengye* szócikkek is szerepelnek a szótárban, ezekre azonban nem utal a szerző.

A *sajtkukac* szócikket tanulmányozva pedig felmerül a kérdés valóban indokolt-e a 'juustomato' jelentés felvétele is az izgó-mozgó emberre vonatkozó szólás mellé (vö. *izeg-mozog mint a sajtkukac 'pyöriä kuin väkkyrä'*)?

Ezt a szótárt a kezdő, s a finn nyelvet elmélyültebben tanulmányozó nyelvhasználóknak egyaránt szánta a szerző, s magam is úgy vélem, mindkét tábor haszonnal forgathatja. A jellegzetes kék-fehér színű borító valóban korszerű szókincsset tartalmazó könyvet rejt. Természetesen nem lehet olyan bő szókincese, mint egy nagyszótárnak, de a több tízezer címszó így is nagy mennyiségű és sokrétű információt tartalmaz.

KÓKAI KRISZTINA

Sonja Gehring – Sanni Heinzmann: Suomen mestari 2.
Suomen kielen oppikirja aikuisille
 Finn Lectura, Helsinki 2012. 320 l.
 ISBN 978-951-792-477-1

A szerzőpáros 2010-ben kiadott nagy sikerű nyelvkönyvének (*Suomen mestari 1*) folytatása 2012-ben jelent meg a Finn Lectura kiadásában. Hasonlóan az első kötethez, ez a könyv is rendkívül modern, színes és egynyelvű. Ahogy a könyv alcíme (*Suomen kielen oppikirja aikuisille*) is mutatja, a 320 oldalas nyelvkönyv a felnőtt közönséget kívánja megcélozni. A könyv előszava alapján a nyelvkönyv megfelel a Közös Európai Referenciakeret (Common European Framework of Reference for Languages) A2/1-es szintjének. A szerzők nyelvkurzusra, valamint önálló tanulásra egyaránt ajánlják művüket.

A nyelvkönyv összesen nyolc leckét tartalmaz. A két részre (szókincs és nyelvtan) bontott *Tartalomjegyzékben* (4–5) nyomon követhetjük az egyes leckék felépítését. A szókincs a következőképpen épül fel: (1) utazás, ruhák, indulatszavak, idő kifejezése; (2) egészség és betegség, testrészek, orvosnál; (3) nyaraló, szauna, természet; (4) szabadidő és hobbi; (5) hivatali ügyintézés; (6) esküvő, párcapcsolat, ünnepek és szokások; (7) iskolázottság/oktatás, munka; (8) vásárlás, ügyintézés. Ebből a felsorolásból is látszik, hogy a nyelvkönyv a hétköznapi élet szókincsét próbája elsajátíttatni a tanulókkal.

A grammatikai részt a következőképpen osztották fel: (1) az imperfektum állító ragozása; *Mennään!*-szerkezet; *-us, -ys, -os, -ös, -es* tőtípusok (pl. *vas-taus, kerros, vihannes, elämys, käännös*); (2) tárgy; *täytyy*-szerkezet; a *joka* névmás; *-in, -e, -as/-äs* tőtípusok a fokváltakozásban (pl. *soitin, osoite, hidas*); (3) ige + *-maan/-massa/-masta* (pl. *syömään, syömässä, syömästä*); tranzitív és intranszitiv igék; hatodik ige csoport; (4) az imperfektum tagadó ragozása; *-minen* főnévképző (pl. *sanominen, uiminen*); vonzatok; (5) perfektum, imperfektum és perfektum használata; *-ut/-yt* és *-nut/-nyt* tőtípusok (pl. *lyhyt, väsynyt*); *joku, jokin, ei kukaan, ei mikään* névmások; (6) a pluskvamperfektum; az igeidők használata; birtokos személyragozás; *-Vus/-Vys* tőtípus (pl. *ystävyyks, rakkaus*); az *uku* : *uvu* fokváltakozás; (7) a helyhatározók többes számú alakjai; hosszú szavak többes száma; a *joka* vonatkozó névmás többes száma; *nämä, nuo, ne* névmások; vonzatok; (8) a partitívusz és a genitívusz többes száma; melléknevek fokozása; vonzatok. – A felsorolásból is kitűnik, hogy ebben a könyvben az igei csoport túlsúlyt élvez, hiszen a 3. leckétől egészen a 6. leckéig szinte csak az igékkal foglalkozik a könyv. Ez ta-

lán azzal magyarázható, hogy a szerzők a nyelvkönyv első részének névszói túlsúlyát próbálták kompenzálni.

Az előszó után a szerzők röviden bemutatják a könyv nemzetközi szereplőgárdáját, ebben a finnek mellett brazil, orosz és dél-afrikai nyelvtanulók is feltűnnek. A bemutatás után a skandináv államok és Finnország térképét tanulmányozhatjuk, a jelentősebb városok feltüntetésével.

A leckék elején találunk egy összefoglalást az adott lecke tartalmáról, ez megegyezik a tartalomjegyzékben felsoroltakkal. Az egyes leckék három részből állnak, amelyet a könyv szerzői a színhasználattal is elkülönítettek egymástól. Minden lecke olvasmánnyal és lexikai ismeretekkel kezdődik, amelyet sötétkéssel jelölnek. Az olvasmányok a *Suomen mestari 1* szövegeihez képest hosszabbak. Ebben a részben sok hasznos kifejezéssel ismerkedhet meg a nyelvtanuló, a szerzők igyekeztek érdekes olvasmányokat összeállítani. A szövegek között találunk párbeszédet alapulót, valamint elbeszélést is. Általánosságban elmondható, hogy a szövegértésen keresztül a nyelvtanuló megismerheti egy Finnországban élő átlagos fiatal életét. Jó ötletnek tartom, hogy az első lecke egy képeslappal kezdődik, hiszen ez a nyaralás témakörét járja körül. Ebből nem keveset profitálhat a nyelvtanuló, a levélforma mellett ugyanis megtanulja a címzést is, amely sok nyelvkönyvből hiányzik.

A szöveget minden leckében szószedet követi, ez a szöveg legfontosabb szavait, kifejezéseit tartalmazza. Az igék esetén zárójelben jelzik, hogy melyik igecsoporthoz tartozik az ige, ez nagy segítséget jelent a (kezdő) nyelvtanulónak. A szerzők sokszor megadják a vonzatokat is, ez szintén segíti az tanulást. Ezt követi az adott témához tartozó szókinccs, amelyet gyakran egyértelmű ábrákkal illusztrálnak. Véleményem szerint a könyv megfelelő, biztos szókinccset ad egy átlagos külföldi finnországi boldogulásához.

Sajnálatosnak tartom, hogy a szerzők csekély figyelmet fordítanak a beszélt nyelv tanítására. Manapság állandó vita tárgya a finn irodalmi nyelv és a beszélt nyelv közötti különbség, amely, valljuk be, egy kezdő szinten álló nyelvtanulónak feladja a leckét. Sajnos, a régebbi nyelvkönyvek elsiklottak a probléma felett, holott saját tapasztalataim alapján (is) igencsak meglepődik a frissen Finnországba érkezett nyelvtanuló, mert nem érti a szavakat, nyelvtani szerkezeteket. Ez a könyv ezeket a hiányosságokat csak kismértékben próbálja meg kiküszöbölni, szerintem még bátrabban el lehetett volna mélyülni a két nyelvforma különbségeiben. Véleményem szerint sokkal könnyebb elfogadni a finn beszélt és irodalmi nyelv közti különbséget, ha a nyelvtanuló már a kezdetektől tisztában van a jelenség alapjaival, s fokozatosan tanulja a beszélt nyelvi szavakat, kifejezéseket, szerkezeteket.

A szövegértés/szókincs részt a zölddel jelölt grammatika követi. A könyv első részéhez híven, itt is világosan, pontosan magyarázzák az amúgy bonyolult finn nyelvtant, minden esetben megemlítve a fontosabb kivételeket. A nyelvtani részen látszik, hogy a szerzők diákbarát nyelvkönyvet próbáltak szerkeszteni, nem traktálják feleslegesen idegen nyelvtani kifejezésekkel a nyelvtanulókat. Ilyen például a harmadik lecke, amelyben a szerzők nem a kezdő nyelvtanuló számára talán ijesztően hangzó III. infinitívusz kifejezést használják, hanem megelőgszenek az egyszerűbb és befogadhatóbb „ige + *-maan/-massa/-masta*” kifejezéssel. Hasonlóan jó példa a „*nesessiivi-rakenne*” helyett a *täytyy-rakenne* használata. Ennek ellenére nem értem, hogy a fokváltaozást miért nem nevezik nevén, ehelyett a „*k-p-t* vaihtelu” kifejezést használják.

A *Suomen mestari* mindkét részére jellemző, hogy a nehezebb grammatikai egységeket szétbontva tanítja. Ilyen módon tárgyalja például a névszótípusokat. Az első könyvből hiányzó tőtípusokat négy leckére bontva mutatja be. Véleményem szerint ez jó megoldás, hiszen a nyelvkönyv célcsoportja elsősorban a bevándorlóréteg, akik igen vegyes iskolázottsági és műveltségi szinttel rendelkeznek. Viszont a könyv végéről hiányzik egy összefoglaló táblázat a névszó- és igeragozásról, amelyben rendszerszerűen át lehetne tekinteni a problémás eseteket.

Azonban a többes szám tanításával már nem jártak el ilyen körültekintően a szerzők, ugyanis a hetedik leckében tárgyalják a helyhatározók többes számú alakjait, majd az utolsó leckébe sűrítik a többes partitívusz és genitívusz képzését és használatát, amelyet a melléknévfokozás követ. Véleményem szerint nem szerencsés két ilyen nehéz nyelvtani kérdést egy leckében tárgyalni, hanem már korábban tanítani kellett volna a melléknévfokozást, s a többes szám képzésére és használatára is nagyobb figyelmet lehetett volna fordítani, hiszen a finn többes szám alapján véve nehéz morfológiai jelenség. Érthetetlen, hogy ha a múlt időt mintegy négy leckében tanítják, akkor az annál sokkal nehezebb nyelvtani résszel miért nem bántak körültekintőbben?

Ezzel szemben kifejezetten hasznosnak tartom, hogy a szerzők nagy hangsúlyt fektetnek az ige + vonzat problémakörre, melyet három leckében is tanítanak. Véleményem szerint ez megkönnyíti ezeknek a kifejezéseknek az elsajátítását.

A leckék utolsó, egyben leghosszabb része a gyakorló feladatsor, melyet világoskék színnel különítenek el. Nagyon pozitív tapasztalataim voltak már a *Suomen mestari 1* esetében is a feladatokat illetően, hiszen rengeteg, sokszínű, néha játékos gyakorló feladatsoron keresztül segíti elsajátítani az adott lecke lexikai és grammatikai részeit. Az utolsó lecke után extra feladatok is

találhatóak, amelyek az ismeretek elmélyítését segítik elő. Véleményem szerint nagyon fontos, hogy egy nyelvkönyvben sok gyakorló feladat legyen, mert ezek alapján lehet jól megtanulni a bonyolult finn nyelvtant. Sajnos, néhány mai modern nyelvkönyv is hiányosságokkal küzd ebben a tekintetben, de ez alól a *Suomen mestari* kivételt képez. Emellett ebben a részben találjuk a társalgás fejlesztésére szolgáló feladatokat is, amelyek túlnyomórészt párban végezhetőek el. Ezek a feladatok az igen fontos beszédkészség mellett a szókincset is fejlesztik. A feladatok megoldását a könyv végén található megoldókulcsban találjuk meg, ez nagyban megkönnyíti az önálló nyelvtanulást.

A hallott szöveg értéséhez tartozó feladatok is változatosak, többek között szövegkiegészítést, kifejtős és igaz-hamis feladatokat találunk itt. Minden leckéhez 2-3 hallás utáni szövegértés tartozik. Sajnos, az extra feladatokhoz már nem találunk hanganyagot. A *Suomen mestari 2* hanganyagát a könyvhöz tartozó két CD-n találjuk meg. A szereplők, közreműködők érthetően, szépen beszélnek. Külön üdvözlendő, hogy a leckék elején található olvasmányokat is meg lehet hallgatni, tehát ezzel is tovább csiszolhatja a nyelvtanuló a tudását. Igazán kár, hogy a megoldókulcsból kihagyták a hanganyagra vonatkozó feladatok megoldásait, holott a könyvet önálló tanulásra is ajánlják. Az is jó lett volna, ha a hanganyag szövegei megtalálhatóak lennének a könyv végén, de ez is kimaradt, pedig ez is nagyban elősegítené az önálló nyelvtanulást, s szókincsfejlesztésre is kitűnő lenne.

Ebben az összességében nagyon jó nyelvkönyvben az országismeret elég gyérre sikerült. Az olvasmányok alapján a nyelvtanulónak lesz ugyan némi fogalma a mőkíróról vagy a finnek szaunázási szokásáról, ám ez nem ad kielégítő országismeretet, még annak ellenére sem, hogy egy nyelvkurzus során elsősorban a nyelvtanár feladata a finn szokások megismertetése. Kár, hogy erre a dologra nem fordítottak kellő figyelmet a szerzők.

Összességében elmondható, hogy ez a nyelvkönyv kiválóan megfelel a finn nyelv modern tanítására és tanulására. Az olvasmányok érdekesek, a feladatok sokszínűek, a grammatikai rész érthető egy nem nyelvszakos tanuló számára is. A *Suomen mestari* kevesebb nyelvtannal dolgozik, ám mégis kommunikatív tudást képes adni a nyelvtanulónak. Hasznos, a mindennapi életben kamatoztatható szókincset biztosít, emellett rengeteg feladaton keresztül gyakoroltatja a kommunikációt. A nyelvkönyv feladatai mellett a www.suomenmestari.fi honlapcímen további tananyagokat is találunk. A szerzők azt adták, amit a *Suomen mestari 1* után várhattunk. Kíváncsian várjuk a sorozat következő részét!

BUZGÓ ANITA

**Grammatika és kontextus – új szempontok
az uráli nyelvek kutatásában III.**

Uralisztikai Tanulmányok 20. Budapest 2013. 317 l.
ISBN 978-963-284-361-2

A „Grammatika és kontextus – új szempontok az uráli nyelvek kutatásában” előadássorozat harmadik szimpóziumára 2011. április 19–21. között került sor Budapesten. Az első előadássorozatot 2004-ben, szintén Budapesten, a másodikat pedig 2007-ben, Helsinkiben tartották. A 2011. évi előadások anyagát az Eötvös Loránd Tudományegyetem Finnugor Tanszékének kiadványa, az Uralisztikai Tanulmányok 20. kötete gyűjtötte egybe.

A szimpózium célja, hogy teret biztosítson mindazoknak az uráli nyelvekkel foglalkozó kutatóknak, akik akár szinkrón, akár diakrón szempontból vizsgálják a grammatika és a kontextus kapcsolatát. Az előadások nyelve főleg a magyar, az angol és a finn, de voltak orosz (korábban észt) nyelvű fellépések is. A kutatásokról szóló beszámolók szövegnyelvészet, nyelvoktatás, beszélgetéselemzés, fordításelemzés témában hangzottak el. A legtöbb – a huszonkettőből tíz – foglalkozik a magyar nyelvvel (is), annak valamely grammatikai elemével. Születtek Továbbá a finn (4), észt (2), udmurt (4), manysi (2), mordvin (2), mari (1) és komi (1) nyelvvel kapcsolatban is előadások, tehát ez alkalommal is előtérbe kerültek a kis nyelvek.

Az előadások rámutattak a különböző nyelvi elemek szövegben való előfordulásának, realizálódásának jelentőségére, arra, hogy a nyelv ezen építőköveinek szerepe, funkciója a nyelvhasználat során, a szöveggörnyezetben más képet is mutathat, mint amikor pusztán nyelvi elemekként, az egyes nyelvészeti iskolák által meghatározottak szerint tekintünk rájuk.

A kötet magyar nyelvvel kapcsolatos tanulmányainak egyike a zöngés réshangokkal foglalkozik (Gráci Tekla Etelka – Bárkányi Zsuzsanna: *Voiceless fricatives in Hungarian*). Népszerű téma volt a magyar nyelv különféle grammatikai elemeinek a kontextusban való megjelenése (Dér Csilla: *A kontextus szerepe a magyar ragvonzó névutók viselkedésében*; Fekete Csenge: *Miért is fosztunk meg valakit valamitől? Iránymegfordításokról és szerepcseréről a magyar ablativus használatakor*; Horváth László: *A felszólító módú igealakok közötti választás mai magyar drámákban – történeti háttérrel*; Tolcsvai Nagy Gábor: *Nominals with dative suffix as focal elements in the Hungarian clause*).

Az anyanyelvünk iránt érdeklődők olvashatnak pl. a *mondván* diskurzusjelölő elem grammatikalizálódásáról, kódexekbeli előfordulásáról (Dömötör Adrienne: *Idéző szerkezetből diskurzusjelölő elem: a mondván szerepei és*

története); vagy a szövegváltoztatások szerepéről szintén kódexek szövegeinek kapcsán (Haader Lea: *Pragmatika és grammatika kölcsönhatása az ó- és középmagyar korban*).

Grammatikai elemet vizsgál Dmitrij Jefremov is, aki arra keres választ, hogyan befolyásolja az udmurt nyelvben a kontextus (a szemantikai, morfológiai, szintaktikai tényezők) az igék vonzatait (*Kontekstin vaikutus verbin rektioon udmurtin kielessä*). Tuomas Huumo, a kognitív nyelvtudomány jeles képviselője előadásával az érzékelés és észlelés nyelvi szinten is megjelenő szerepére hívja fel a figyelmet – többek között – a finn érzékelést kifejező igéi kapcsán (*The language of cognition: From the world to the mind and back*).

Funkcionális és strukturális szempontból közelíti meg F. Gulyás Nikolett a komi személytelen szerkezeteket. Ezekről azt is megállapítja, hogy fiktív szövegekben több változatuk fordul elő, mint újságcikkekben (*Towards the classification of impersonal constructions in Komi: A functional-typological approach*). Németh Szilvia a manysi *ta* és *ti* partikulákat vizsgálja az információkódolás szemszögéből (*A manysi információstruktúrát kódoló konstrukcióinak egyik csomópontja*).

Észtl nyelvvel foglalkozó előadás kevés volt hallható. Tiina Rūütmaa kontrasztív szempontú írásában (*Meglepő ekvivalensek a magyar és az észtl mellékmondatbeli igemódszerben*) a magyar–észtl mellékmondati megfeleléseket kutatja az igemódszer, mégpedig a felszólító és feltételes mondatok szempontjából. A magyarban pl. a felszólító mód nem csupán felszólítást, óhajtást, kérést, hanem konjunktívuszi funkciót is betölt.

Nyelvtanításhoz/nyelvtanuláshoz köthető vizsgálat Panka Erzsébet munkája (*Objektin sijnvaihtelun oppiminen ja opettaminen*), aki 2004-ben elhangzott előadása – a *tárgy* különböző eseteinek finn nyelvkönyvekben történő bemutatása után – az *objekti* tanításának nehézségeit vizsgálja. A kvantitatív jellemzők, határozottság, referencia, oszthatóság, tagadás, kongruencia, aspektus mind-mind olyan tényezők, melyek meghatározzák a *tárgy* használatát, s egyben megnehezítik a nyelvtanulók dolgát. Azt, hogy a *tárgy* milyen esetben áll, nagyban meghatározza annak kontextusfüggősége. Panka szerint az *objekti* különböző, bonyolult szövegekben történő tanítása főleg a már haladó szinten álló nyelvtanulóknak válhat nagy segítségére.

A *tárgy* szerepét elemzi Susanna Virtanen is, aki a keleti manysi főnevek *direct object*ként történő jelölésére használatos morfológiai elemeket, s azok kontextuális funkcióját vizsgálja (*Contextual function of noun marking in the direct object-marking system of Eastern Mansi*).

Tatyjana Jefremova munkája (*Mondattani kontaktusszerkezetek megítélése és használata a városi marik beszédében*) a városi és falusi marik kétnyelvűségével, nyelvhasználatuk különbségével, ill. azok megítélésével foglalkozik. Ahogy az előadásból kiderül, anyanyelvük és az orosz nyelv közötti kódváltások elsősorban lexikai elemek szintjén jelennek meg, de a mondattani kontaktusszerkezetek is egyre fontosabb jelenségek ebből a szempontból.

M. Bodrogi Enikő a többnyelvűség/egynyelvűség, a nyelvi-kulturális kisebbségben/többségben élés kérdéskörét taglalja irodalmi kontextusban, Bengt Pohjanen háromnyelvű író életrajzi regénye első fejezetének tükrében (*Monikielinen periferii vaston ummikkokeskustaa Bengt Pohjasen tuotannossa*).

Horváth Laura a nyelvi jelenségek aspektuális szerepéről értekezik (*On the aspectual markers of the Udmurt language: Expressions of aspect in dialects*), melyeket udmurt dialektusokban íródott szövegeken, ill. egy modern udmurt novellán keresztül vizsgál. Elena Lomsina lingvakulturális aspektus alapján szemléli a mordvin nyelv morális fogalmainak nyelvi megjelenését (*Языковые основания нравов: лингвокультурологический аспект*).

Fordításelmélet témában Olga Ignatyeva (*Magyar reáliák fordítása udmurtra*), valamint Eliisa Pitkäsalo (*Limanahkaisia, lumikissoja ja valonvahvistimia: Risto Isomäen yhteiskuntapoliittista ohjelmaa unkarintamassa*) előadásának anyaga olvasható. Ez utóbbiban Risto Isomäki *Sarasvatin hiekkaa* című művének magyar fordításáról (*Elsodort világok*), a munka közben felmerült nehézségekről számol be a szerző. Az előadások rámutatnak arra, hogy a fordítás során sarkalatos szempont a forrásszöveg stílusa, de legalább ennyire fontos az olvasó-befogadó közönség is.

Azok, akik a grammatikai elemek és kontextus egymásra gyakorolt hatása iránt érdeklődnek, érdekes kutatások anyagát olvashatják ebben a több mint 300 oldalas kötetben. Az elhangzott előadások rávilágítanak arra, hogy grammatika és kontextus bonyolult kapcsolata minden nyelvi szinten megjelenik. Reméljük, az idén júniusban negyedik alkalommal Tartuban megrendezett konferencia anyagát is hamarosan kézbe vehetjük.

KÓKAI KRISZTINA